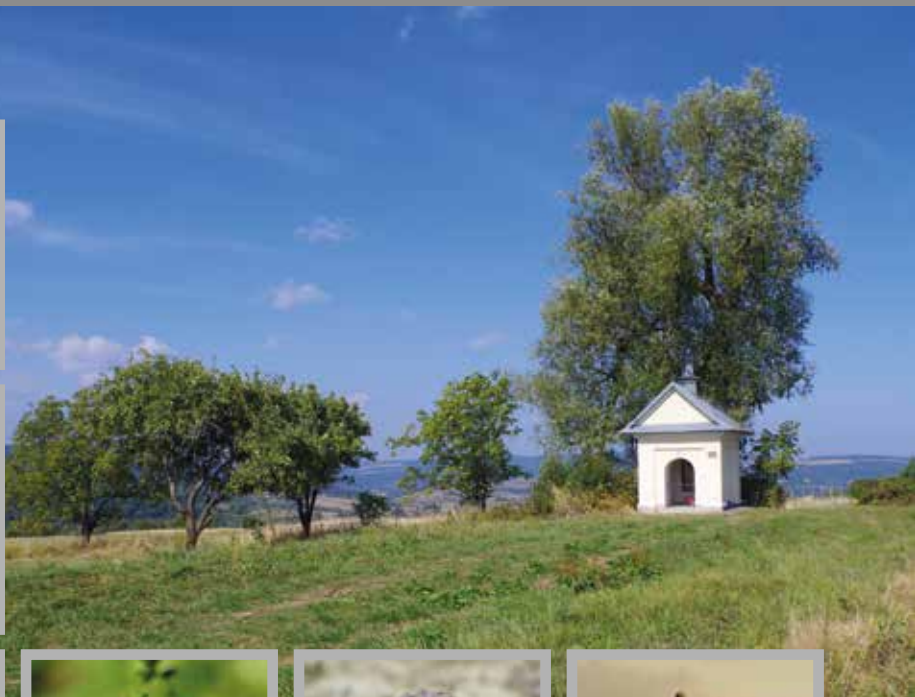

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Park Krajobrazowy
Pogórza Przemyskiego

Przemysł, 2015

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego

Autor: Ewelina Krupa

Zdjęcia na okładce: Ewelina Krupa

Zdjęcia: Dariusz Kozik, Stefan Kraśnicki, Ewelina Krupa, Maciej Sebastianka, Łukasz Skalski

Wydawca: HEDOM Michna Henryk

ZESPÓŁ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH W PRZEMYŚLU
ul. Tadeusza Kościuszki 2
37-700 Przemysł
tel. 16 670 39 69
tel. 16 670 48 74
www.zpkprzemysl.pl

www.facebook.com/zpkwprzemyslu

Skład i opracowanie graficzne: Krzysztof Zygarowicz

Nakład: 2000 szt.

ISBN: 978-83-63784-12-6

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Przemysł, 2015

SPIS TREŚCI

7. Wstęp
8. INFORMACJE OGÓLNE
10. WALORY PRZYRODNICZE
PARKU KRAJOBRAZOWEGO
POGÓRZA PRZEMYSKIEGO
12. Ochrona gatunkowa roślin
13. Ochrona gatunkowa zwierząt
15. Pomniki przyrody ożywionej
15. Rezerваты przyrody
24. Stanowiska dokumentacyjne
25. Użytki ekologiczne
26. Murawy kserotermiczne
28. HISTORIA REGIONU
30. ZABYTKI SAKRALNE
30. Cerkwie
36. Kościoły
40. PIESZE SZLAKI TURYSTYCZNE
46. ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE
54. POZOSTAŁE ATRAKCJE
59. LEGENDY REGIONALNE
62. KULINARNA PODRÓŻ
PO POGÓRZU PRZEMYSKIM
63. BAZA NOCLEGOWA
65. WAŻNE KONTAKTY
66. Literatura

Widok z Kalwarii Paclawskiej (fot. Ewelina Krupa)

*Jeśli będziesz żyć w zgodzie z naturą,
nigdy nie będziesz ubogi...*

-Seneka-

WSTĘP

Wyjątkowy charakter Pogórza Przemyskiego wynika przede wszystkim z jego zróżnicowanej rzeźby terenu. Obszar ten ze względu na swoje liczne walory został objęty ochroną krajobrazową i dziś funkcjonuje jako Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego.

Przyrodnicze bogactwo tego regionu oraz echo burzliwej historii, skłaniają podróżnika do refleksji i dostarczają wielu wrażeń, natomiast gwarancję wytchnienia przynoszą malownicze krajobrazy wraz z panującą tu nieocenioną ciszą, będącą wynikiem kumulacji ruchu turystycznego w znajdujących się nieopodal Bieszczadach.

Oddajemy w Twoje ręce, Drogi Turysto, przewodnik, który poprowadzi Cię wyjątkowymi ścieżkami przez krainę zabytków, wielokulturowej historii, pięknych krajobrazów oraz przeplatających się smaków polsko-ukraińsko-żydowskich.

Tu, gdzie kończy się Polska, zaczyna się Twoja podróż po Kresowej Krainie, a gdy ją zakończysz, ufamy, że powracasz tu będziesz jak do siebie...

Życzymy udanej przygody.

Zespół Parków Krajobrazowych
w Przemyślu

1. INFORMACJE OGÓLNE

Pogórze Przemyskie jest zewnętrzną częścią Karpat, zbudowaną z warstw fliszu wschodniokarpackiej płaszczowiny skolskiej, a pod względem morfologicznym stanowi najdalej na wschód wysunięty człon pogórzy, charakterystycznych dla Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Od zachodu Pogórze Przemyskie sąsiaduje z Pogórzem Dynowskim, za granicę północną uznać można dolinę Sanu, za południową Góry Sanocko-Turczańskie natomiast za wschodnią- granicę polsko-ukraińską.

Na atrakcyjność Pogórza Przemyskiego wpływa rusztowy układ grzbietów, który powstał przez wytworzenie długich antyklinów, będących efektem procesów górotwórczych. Grzbiety te ciągną się z północnego zachodu na południowy wschód - równolegle do siebie, sięgając do 618 m n.p.m. - Suchy Obycz, 541 m n.p.m. - Kopystanka. Całość krajobrazu dopełniona jest urokliwie rozmieszczoną siecią rzek i potoków.

Według jednego z podziałów geograficznych występują tu trzy regiony klimatyczne, których granice biegają mniej więcej równoleżnikowo. Na północy, w krainie Pogórze Wielicko – Przemyskie panuje klimat podgórski, przeważające tereny Pogórza, czyli kraina Samborsko – Sądecka to klimat „zacisza śródgórskiego”, natomiast na południu – klimat górski Beskidu Wschodniego.

Pogórze Przemyskie zimą (fot. Łukasz Skalski)

Utworzony tu w 1991 roku Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego obejmuje swoim zasięgiem niemal cały ten obszar. Zlokalizowane są tu powiaty: przemyski i rzeszowski oraz gminy: Bircza, Dubiecko, Dynów, Fredropol, Krasiczyn, Krzywca, Przemyski. Z kolei tereny leśne administrowane są przez nadleśnictwa: Bircza, Dynów, Kańczuga oraz Krasiczyn.

Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego charakteryzuje się bogatą szatą roślinną, w niewielkim stopniu poddaną synantropizacji. Utworzono go w celu zachowania wielu cennych gatunków roślin i zwierząt, zespołów i zbiorowisk roślinnych, jak również, mających znaczenie naukowe i dydaktyczne - form geologicznych.

Całkowita powierzchnia Parku wynosi 60.561 ha, co czyni go jednym z największych parków krajobrazowych w Polsce. Przepływają tu rzeki: San, Wiar, Stupnica, Jawornik, Cisowa, Olszanka. Większa część terenu znajduje się w zlewni Sanu, który w granicach Parku ma długość ok. 61 km, pozostała część należy do Wiaru - najdłuższej rzeki regionu, która wypływa spod Brańcowej i wpada do Sanu po 68 km (z wyłączeniem 11 km, znajdujących się na terytorium Ukrainy).

W krajobrazie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego dominują wielogatunkowe lasy (37.255 ha). Przeplatają się one z użytkami rolnymi (20.048) oraz wodami (895 ha). Całość wraz z tutejszymi pogórzami, tworzy barwną mozaikę, będącą cechą charakterystyczną dla tego wyjątkowego Parku. Tak urozmaicony teren sprzyja różnorodności świata zwierząt, a górsko-nizinno-pontyjski charakter regionu dodatkowo wpływa na duże bogactwo roślinne.

Jesień na Pogórze Przemyskim (fot. Ewelina Krupa)

Rzeka Wiar w pobliżu wsi Posada Rybotycka (fot. Ewelina Krupa)

Bociany białe (fot. Ewelina Krupa)

2. WALORY PRZYRODNICZE PARKU KRAJOBRAZOWEGO POGÓRZA PRZEMYSKIEGO

Wpływ na szatę roślinną Parku Krajobrazowego Pogórze Przemyskie mają przede wszystkim: podłoże, gleby, klimat oraz działalność człowieka. Dość ciepły klimat przyczynił się do wykształcenia lasów liściastych, a w wyższych partiach również mieszanych. Na nasłonecznionych stokach powstały murawy kserotermiczne – ciepłolubne, barwne zbiorowiska roślin, natomiast w chłodniejszych miejscach nieliczne torfowiska. Gatunkami dominującymi w krajobrazie leśnym są: buk, jodła, sosna, grab oraz dąb. Panują tu bardzo dobre warunki dla żyznej buczyny karpackiej *Dentario glandulosae* – *Fagetum*, podgórskiej odmiany buczyny karpackiej *Dentario glandulosae* – *Fagetum collinum* ze wzrastającym udziałem dębów, grabów i pojawiającym się dość często klonem polnym, jak również dla grądów o odmianie małopolskiej *Tilio* – *Carpinetum*. Tutejsze lasy w ok. 65% mają skład gatunkowy zgodny z naturalnymi siedliskami dla tego terenu, a średni wiek drzewostanów wynosi ok. 75 lat.

Pogórze Przemyskie w porannej mgle (fot. Łukasz Skalski)

Stado jeleni, Sarna (fot. Łukasz Skalski)

Pod względem florystycznym Park Krajobrazowy Pogórze Przemyskie wykazuje bardzo duże bogactwo. Pokazna liczba występujących tu gatunków roślin naczyniowych lokuje Park w czołówce najbardziej bogatych florystycznie regionów w kraju.

Również tutejszą faunę zaliczyć trzeba do najwartościowszej w Polsce. Urozmaicona rzeźba terenu ma istotny wpływ na różnorodność gatunkową zwierząt.

Dla miłośników przyrody Park Krajobrazowy Pogórze Przemyskie jest niewątpliwie jednym z najlepszych miejsc do odkrywania i prowadzenia obserwacji.

Dzięcioł zielony (fot. Ewelina Krupa)

„Modliszka zmyczajina” (fot. Ewelina Krupa)

OCHRONA GATUNKOWA ROŚLIN

Park Krajobrazowy Pogórze Przemyskiego to królestwo roślin chronionych i rzadkich. Występują tu również subendemity karpackie, czyli rośliny o ograniczonym zasięgu, preferujące przede wszystkim warunki panujące w Karpatach.

Na szczególną uwagę zasługuje kilkadziesiąt gatunków podlegających ochronie ścisłej. Wśród nich znajdują się m.in.: bezlist okrywowy (*Buxbaumia viridis*), goryczka krzyżowa (*Gentiana cruciata*), gółka długoostrogowa (*Gymnadenia conopsea*), jęczyznik zwyczajny (*Phyllitis scolopendrium*), kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), kruszczyk siny (*Epipactis purpurata*), lilia złotogłów (*Lilium martagon*), nasieźżał pospolity (*Ophioglossum vulgatum*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), storczyk męski (*Orchis mascula*), storczyk samiczy (*Orchis morio*).

Wśród roślin częściowo chronionych spotkać można m.in.: bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), cebulicę dwulistną (*Scilla bifolia*), centurię pospolitą (*Centaureum erythraea*), ciemiężycę zieloną (*Veratrum lobelianum*), czosnek niedźwiedzi (*Allium ursinum*), gnieźnika leśnego (*Neottia nidus-avis*), goryczuszkę orzęsioną (*Gentianella ciliata*), kukułkę plamistą (*Dactylorhiza maculata*), kukułkę szerokolistną (*Dactylorhiza majalis*), listerę jajowatą (*Listera ovata*), obrazki alpejskie (*Arum alpinum*), parzydło leśne (*Aruncus sylvestris*), pierwiosnek wyniosły (*Primula elatior*), pióropusznika strusiego (*Matteucia struthiopteris*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*), pokrzyka wilczą jagodę (*Atropa bella-*

Kruszczyk błotny (fot. Ewelina Krupa)

Lilia złotogłów (fot. Ewelina Krupa)

Gnieźnik leśny (fot. Łukasz Skalski)

Jęczyznik zwyczajny (fot. Łukasz Skalski)

Pokrzyka wilczja jagoda (fot. Ewelina Krupa)

donna), śnieżyczkę przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), ostrożeńca siedmiogrodzkiego (*Cirsium decussatum*) wawrzyńka wilczylika (*Daphne mezereum*), widłaka goździstego (*Lycopodium clavatum*), widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*), widłaka wronca (*Huperzia selago*), zawilca wielkokwiatowego (*Anemone sylvestris*), zimowita jesiennego (*Colchicum autumnale*).

Natomiast subendemitami karpackimi są tojad mołdawski (*Aconitum moldavicum*) i żywokost sercowaty (*Symphytum cordatum*).

OCHRONA GATUNKOWA ZWIERZĄT

Ochrona gatunkowa jest istotnym elementem również dla rodzimej fauny. Obok wielu gatunków pospolitych, takich jak dzik, jeleń, sarna, na terenie Parku Krajobrazowego Pogórze Przemyskiego występują także ściśle chronione gatunki ssaków. Należą do nich m.in.: niedźwiedź brunatny (*Ursus arctos*), wilk (*Canis lupus*), ryś (*Lynx lynx*), żbik (*Felis silvestris*), nocek duży (*Myotis myotis*), mopek (*Barbastella barbastellus*).

Świat chronionych płazów reprezentują: traszka karpacka (*Lissotriton montandoni*), będąca endemitem karpackim, a także kumak górski (*Bombina variegata*), kumak

Zimowit jesienny (fot. Ewelina Krupa)

Żywokost sercowaty (fot. Ewelina Krupa)

Zbik (fot. Łukasz Skalski)

nizinny (*Bombina bombina*), ropucha szara (*Bufo bufo*), rzekotka drzewna (*Hyla arborea*), salamandra plamista (*Salamandra salamandra*), traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), natomiast do gadów chronionych należą: jaszczurka zwinka (*Lacerta agilis*), jaszczurka żyworodna (*Zootoca vivipara*), zaskroniec zwyczajny (*Natrix natrix*), żmija zygzakowata (*Vipera berus*).

Na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego panują znakomite warunki bytowania ptaków. Te z nich, które mają znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej, oraz które naturalnie i dziko występują na terenie Parku, podlegają ochronie w ramach programu Natura 2000. Należą do nich np.: bocian biały

Niepylak mnemoszyna (fot. Stefan Kraśnicki)

Bocian czarny i bocian biały (fot. Ewelina Krupa)

(*Ciconia ciconia*), bocian czarny (*Ciconia nigra*), bielik zwyczajny (*Haliaeetus albicilla*), derkacz (*Crex crex*), dzięcioł białogrzbiety (*Dendrocopos leucotos*), dzięcioł białoszyi (*Dendrocopos syriacus*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), dzięcioł średni (*Dendrocopos medius*), muchołówka białoszyja (*Ficedula albicollis*), orlik krzykliwy (*Clanga pomarina*), orzeł przedni (*Aquila chrysaetos*), puchacz (*Bubo bubo*), puszczyk uralski (*Strix uralensis*), trzmiełojad (*Pernis apivorus*), zimorodek (*Alcedo atthis*), żuraw (*Grus grus*).

Wśród bezkręgowców na szczególną uwagę zasługują: modliszka zwyczajna (*Mantis religiosa*), niepylak mnemoszyna (*Parnassius mnemosyne*), paź żeglarz (*Iphiclides podalirius*), ponurek Schneidera (*Boros*

Paź żeglarz (fot. Stefan Kraśnicki)

schneideri), zagłębek bruzdkowany (*Rhyssodes sulcatus*), zgniotek cynobrowy (*Cucujus cinnaberinus*), a wśród ryb: kiełb Kesslera (*Romanogobio kesslerii*).

POMNIKI PRZYRODY OŻYWIONEJ

Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego obfituje w drzewa okazałych rozmiarów. Część z nich została objęta ochroną pomnikową. Łączna ich ilość to 273 sztuki. Gatunkami podlegającymi tej formie ochrony są tutaj głównie: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, klon jawor, buk zwyczajny.

Do najbardziej imponujących należą dęby w Kalwarii Paclawskiej, których obwód wynosi od 330 cm do 450 cm, a wysokość od 20 m do 25 m. Z kolei w Iskaniu rośnie dąb szypułkowy o obwodzie 740 cm i wysokości 30 m. Na uwagę zasługują również: lipa drobnolistna w Nowosiólkach Dydyńskich o obwodzie 610 cm i wysokości 28m, lipa drobnolistna w Leszczynach - obwód 410 cm, wysokość 27 m, lipa drobnolistna w Korytnikach - obwód 400 cm, wysokość 23 m, klon jawor w Makowej - 410 cm, wysokość 26 m.

REZERWATY PRZYRODY

Jedną z najskuteczniejszych form ochrony przyrody jest ochrona rezerwatowa, która obejmuje obszary wyróżniające się przyrodniczo i zachowane w stanie naturalnym lub zbliżonym do naturalnego. Mogą nimi być siedliska roślin, grzybów, zwierząt, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze.

W Parku Krajobrazowym Pogórza Przemyskiego tą formą ochrony obję-

to 10 najcenniejszych terenów, głównie o charakterze leśnym oraz leśno-krajobrazowym.

REZERWAT BRODUSZURKI

(gmina Dubiecko)

utworzony w 1996 roku w celu ochrony torfowiska typu wysokiego, którego fragment zachował się po eksploatowanym przez wieki, 150 hektarowym torfowisku wraz ze zbiorowiskami leśnymi i łąkowymi. Rezerwat zlokalizowany jest na terenie miejscowości Winne - Podbukowina i Bachórzec (okolice Dubiecka), a jego dzisiejsza powierzchnia wynosi niecałe 26 ha. Pięknie prezentują się tutaj zbiorniki wodne, powstałe wskutek dawnej eksploatacji torfu, którym towarzyszy bór bagienny wraz z charakterystyczną dla niego roślinnością: bagnem zwyczajnym (*Ledum palustre*), rosiczką okrągłolistną (*Drosera rotundifolia*), wężnianką wąskolistną (*Eriophorum angustifolium*), żurawiną błotną (*Oxycoccus palustris*).

Wężnianka wąskolistna (fot. Ewelina Krupa)

Ponadto teren ten bogaty jest faunistycznie. Licznie występujące tu płazy, przyciągają czaplę siwą (*Ardea cinerea*) oraz wiele innych przedstawicieli ptactwa wodnego.

Zwiedzanie rezerwatu umożliwia przebiegająca przezeń ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Winne-Subbukowina”.

REZERWAT BRZOZA CZARNA

W RECZPOLU

(gmina Krzywca)

utworzony w 1970 roku rezerwat florystyczny, którego celem jest ochrona stanowiska rzadko występującej w Polsce brzozy czarnej (*Betula obscura*). Zlokalizowany jest w miejscowości Reczpol i zajmuje powierzchnię 2,66 ha. Występuje tu również brzoza brodawkowata (*Betula pendula*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), olsza szara (*Alnus incana*) i topola osika (*Populus tremula*) oraz obficie kwitnący zawilec gajowy (*Anemone nemorosa*). Rezerwat jest również miejscem występowania nietoperzy, zięby zwyczajnej (*Fringilla coelebs*), jastrzębia (*Accipiter gentilis*) oraz wielu gatunków płazów i gadów.

REZERWAT KALWARIA PACŁAWSKA

(gmina Fredropol)

utworzony w 2001 roku, rezerwat leśno-krajobrazowo-kulturowy, zlokalizowany w miejscowości Kalwaria Paławska. Na powierzchni ponad 173 ha podziwiać można przepiękne wzgórza z podgórszą formą żyznej buczyny karpackiej i grądamy, kilka źródeł, zasilających rzekę Wiar, przepływającą u podnóża Góry Kalwarii, zespół malowniczo umiejscowionych

Brzoza czarna (fot. Maciej Sebastianka)

kapliczek, a po stronie zachodniej - zgrupowanie okazałych, ponad 120-letnich dębów. W pobliżu klasztoru znajduje się również wieża widokowa umożliwiająca podziwianie imponującej panoramy okolicznych wsi, zarówno tych po stronie polskiej, jak i ukraińskiej. Wśród roślin na terenie rezerwatu spotkać można dość licznie występujący zimowit jesienny (*Colchicum autumnale*), a także, pierwiosnek wyniosły (*Primula elatior*), żywiec gruczołowaty (*Cardamine glanduligera*), żywokost sercowaty (*Symphytum cordatum*). Również tutejsza fauna charakteryzuje się dużym bogactwem. Wśród występujących tu gatunków zwierząt spotkać możemy m.in.: borsuka (*Meles meles*), dzika (*Sus scrofa*), gronostaja (*Mustela erminea*), jelenia europejskiego (*Cervus elaphus*), sarnę europejską (*Capreolus capreolus*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*), puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*), jaszczurkę

zwinę (*Lacerta agilis*), kumaka górskiego (*Bombina variegata*), padalca zwyczajnego (*Anguis fragilis*), salamandrę plamistą (*Salamandra salamandra*), ropuchę szarą (*Bufo bufo*), zaskrońca zwyczajnego (*Natrix natrix*), rzekotkę drzewną (*Hyla arborea*), żmiję zygzakowatą (*Vipera berus*), a ze świata owadów również pazia królowej (*Papilio machaon*). Przez teren rezerwatu przebiega ścieżka historyczno-przyrodnicza „Kalwaria Paławska”.

REZERWAT KOPYSTANKA

(gmina Fredropol)

utworzony w 2001 roku, rezerwat krajobrazowy, drugi co do wielkości na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego (pow. 188,67 ha), chroniący jeden z najwyższych szczytów Pogórza Przemyskiego (541 m n.p.m.) - Kopystanka wraz z występującymi tu murawami kserotermicznymi. Sąsiaduje bezpośrednio

Kalwaria Paławska (fot. Ewelina Krupa)

nio z wyludnioną wsią Kopsyno, znajdująca się nieopodal wsi Rybotycze. Dość licznie występuje tu ostrożeń siedmiogrodzki (*Cirsium decussatum*), przetacznik wiosenny (*Veronica verna*), przetacznik ząbkowany (*Veronica austriaca*) oraz wiele innych ciepłolubnych gatunków. Szczyt ten stanowi imponujący punkt widokowy, z którego podziwiać można krajobraz Pogórza aż po wzniesienia położone na terytorium Ukrainy. W 2003 roku wzniesiono tu krzyż na pamiątkę wizyty Papieża Jana Pawła II w archidiecezji przemyskiej. Ponadto do rezerwatu należy fragment zalesionego południowego zbocza z podgóorską formą buczyny karpackiej. Na terenie tym stwierdzono występowanie wielu gatunków ptaków drapieżnych, w tym licznie orlika krzykliwego (*Clanga pomarina*) oraz puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*).

Obok granicy rezerwatu przebiega czerwony szlak turystyczny.

REZERWAT KOZIGARB

(gmina Dubiecko)

chroniący przyrodę nieożywioną, najmłodszy rezerwat na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Utworzony został w 2012 roku w celu zachowania góry meandrowej wraz z porastającą ją kwaśną buczyną górską i subkontynentalnym grądem o odmianie małopolskiej. Zlokalizowany na terenie wsi Bachórzec i Słonne, zajmuje powierzchnię 33,30 ha. U podnóża rezerwatu przepływa rzeka San, natomiast przez fragment jego grzbietu prowadzi ponad 140-letnia aleja dębowa, znacznie urozmaicająca występujący tu drzewostan. Charakterystyczną cechą rezerwatu „Kozigarb” są strome stoki z odsłoniętym fliszem karpackim.

Rezerwat Kozigarb (fot. Ewelina Krupa)

Panują tu dobre warunki do występowania wielu gatunków zwierząt, m.in.: kumaka górskiego (*Bombina variegata*), rzekotki drzewnej (*Hyla arborea*), kruka (*Corvus corax*), dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*), muchołówki białoszyjej (*Ficedula albicollis*) i małej (*Ficedula parva*).

W świecie flory chronionej spotykana jest lilia złotogłów (*Lilium martagon*), naparstnica zwyczajna (*Digitalis grandiflora*) oraz śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*).

Przez rezerwat przebiega czerwony szlak turystyczny, którego fragment stanowi ścieżka o nazwie „Trzy ścieżki tożsamości - środowisko, historia, kultura”.

Dzięcioł duży (fot. Ewelina Krupa)

Kłokoczka południowa (fot. Ewelina Krupa)

REZERWAT KRĘPAK (gmina Bircza)

rezerwat leśny, utworzony w 1991 roku w miejscowości Korzeniec, zlokalizowany przy trasie Przemyśl-Bircza. Na powierzchni 138,46 ha chroni się naturalnego pochodzenia las jodłowo-bukowy wraz z runem charakterystycznym dla podgórskiej formy buczyny karpackiej. Urozmaiceniem rezerwatu są odsłonięcia fliszu karpackiego, głębokie doliny potoków oraz dość liczne deniwelacje terenu. W runie występują rośliny chronione - wawrzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*). Puszczański charakter lasu

sprzyja występowaniu dzika (*Sus scrofa*), gronostaja (*Mustela erminea*), kuny leśnej (*Martes martes*), lisa (*Vulpes vulpes*), rysia (*Lynx lynx*), wilka (*Canis lupus*), żbika (*Felis silvestris*), a także wielu gatunków ptaków drapieżnych, w tym: jastrzębia (*Accipiter gentilis*), myszołowa (*Buteo buteo*), puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*), trzmiełojada (*Pernis apivorus*). Ponadto spotkać tu można dzięcioły: dużego (*Dendrocopos major*), średniego (*Dendrocopos medius*), zielonosiwego (*Picus canus*), sójkę (*Garrulus glandarius*) oraz wilgę (*Oriolus oriolus*). Panują tu dobre warunki do występowania jaszczurek – zwinki (*Lacerta agilis*) i żyworodnej (*Zootoca vivipara*), kumaka górskiego (*Bombina variegata*), traszek (*Triturus*) oraz salamandry plamistej (*Dendrocopos medius*). Rezerwat dostępny jest do zwiedzania od strony części wschodniej, gdzie znajduje się wejście na ścieżkę dydaktyczno-przyrodniczą.

REZERWAT LEONCINA (gmina Krasieczyn)

rezerwat florystyczny, utworzony w 2001 roku. Zlokalizowany w miejscowości Tarnawce, zajmuje powierzchnię 8,67 ha. Celem jego ochrony jest zachowanie naturalnego stanowiska kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata*) - krzewu dorastającego do około 6m, o owocach w kształcie skórzastej torebki, wewnątrz której znajdują się komory wraz z nasionami. Na terenie rezerwatu kłokoczka rośnie w typowym podzespole grądu - *Tilio-Carpinetum typicum*. W runie występuje gwiazdnica wielkokwiatowa (*Stellaria holostea*), jaskier kaszubski (*Ranunculus cassubicus*) oraz turzycza orzęsiona (*Carex pilosa*).

REZERWAT PRZEŁOM HOŁUBLI (gminy Krasieczyn i Przemyśl)

rezerwat leśny, utworzony w 1995 roku na gruntach wsi Korytniki. Na powierzchni 46,43 ha ochronie podlega fragment przełomowej doliny potoku Hołubli wypływającego ze wzniesienia Bukowy Garb oraz fragment starodrzewu lipowego. Urozmaiceniem są tu liczne wąwozy i doliny erozyjne. Rosną tu okazałe drzewa pomnikowe: buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), lipy (*Tilia*), topola biała (*Populus alba*). Do najciekawszych roślin chronionych rezerwatu należą: gnieźnik leśny (*Ne-*

ttia nidus-avis), kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), lilia złotogłów (*Lilium martagon*), wawrzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*). Wśród występującej tu fauny spotkać można dzika (*Sus scrofa*), jelenia (*Cervus elaphus*), lisa (*Vulpes vulpes*), sarnę (*Capreolus capreolus*), wilka (*Canis lupus*), dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*), puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*), salamandrę plamistą (*Dendrocopos medius*) oraz traszkę górską (*Triturus alpestris*).

Zwiedzanie rezerwatu umożliwia urządzona tu ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Dolina Hołubli”.

Wawrzynek wilczełyko (fot. Ewelina Krupa)

Żywiec gruczołowaty (fot. Łukasz Skalski)

REZERWAT REBERCE (gmina Bircza)

rezerwat leśny, utworzony w 1995 roku, na gruntach wsi Łodzinka, Wola Korzeniecka oraz nieistniejącej już wsi Krajna. Jest to największy rezerwat na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, a jego powierzchnia wynosi 190,96 ha. Przedmiotem ochrony jest tu fragment lasu jodłowego o cechach lasu naturalnego. W drzewostanie występuje również buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*) i świerk pospolity (*Picea abies*). Puszczański charakter rezerwatu wpływa na dużą różnorodność w świecie flory i fauny. W runie rośnie barwinek pospolity (*Vinca minor*), bluszcz pospolity (*Hedera helix*), pierwiosnek wyniosły (*Primula elatior*), sałatnica leśna (*Aposeris foetida*), wawrzynek

wilczelyko (*Daphne mezereum*), żywiec gruczołowaty (*Cardamine glanduligera*), żywokost sercowaty (*Symphytum cordatum*). Fauna natomiast reprezentowana jest przez: wilka (*Canis lupus*), krogulca (*Accipiter nisus*), myszołowa (*Buteo buteo*), orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*), puchacza (*Bubo bubo*), puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*), kumaka górskiego (*Bombina variegata*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*), rzekotkę drzewną (*Hyla arborea*), ropuchę szarą (*Bufo bufo*), salamandrę plamistą (*Triturus alpestris*) i traszkę górską (*Triturus alpestris*).

REZERWAT TURNICA (gmina Fredropol)

rezerwat leśny, utworzony w 1995 roku, w okolicach wsi Makowa i Arłamów. Na powierzchni 151,50 ha ochro-

nie podlega fragment pierwotnej puszczy jodłowo-bukowej, dość licznie poprzecinany głęboko wcinającymi się jarami. W drzewostanie występują drzewa o pomnikowych rozmiarach. Warunki tu panujące wpływają na dużą różnorodność zarówno w świecie flory jak i fauny. Do dość często spotykanych zwierząt zaliczyć należy dziką (*Sus scrofa*), jelenia (*Cervus elaphus*), lisa (*Vulpes vulpes*), sarnę (*Capreolus capreolus*). Pojawia się tu również niedźwiedź brunatny (*Ursus arctos*), ryś (*Lynx lynx*) i wilk (*Canis lupus*). W okresie lęgowym zaobserwować można m.in. dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*), bia-

łogrzbietego (*Dendrocopos leucotos*), czarnego (*Dryocopus martius*) i dużego (*Dryocopus major*), kruka (*Corvus corax*), orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*), puszczyka uralskiego (*Strix uralensis*). W runie występuje bezlist okrywowy (*Buxbaumia viridis*), bluszcz pospolity (*Hedera helix*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*), marzanka wonna (*Galium odoratum*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), sałatnica leśna (*Aposeris foetida*), wawrzynek wilczelyko (*Daphne mezereum*), żywiec gruczołowaty (*Cardamine glanduligera*).

Przy granicy rezerwatu biegnie niebieski szlak turystyczny.

Rezerwat Turnica (fot. Ewelina Krupa)

STANOWISKA DOKUMENTACYJNE

Ważnymi pod względem naukowym i dydaktycznym są miejsca występowania formacji geologicznych. Teren Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego obfituje w powstający przez wiele milionów lat flisz karpacki, czyli warstwy naprzemiennie ułożonych skał osadowych pochodzenia morskiego. Ponadto występują tu progi denudacyjne - strome stopnie lub grzbiety powstałe wskutek niszczenia powierzchni zbudowanej z warstw skalnych o różnym stopniu podatności na erozję. W celu zachowania tych formacji i podkreślenia ich znaczenia, obejmuje się je ochroną w formie stanowisk dokumentacyjnych, których dotychczas powstało tutaj 16. Do najatrakcyjniejszych, wartych zobaczenia stanowisk należą:

Flisz wapienny w Huwnikach (gm. Fredropol) - odsłonięcie profilu fliszu wa-

piennego przy prawym brzegu rzeki Wiar z unikatowymi wkładkami zlepieńców ilastych oraz skał zwapnionych.

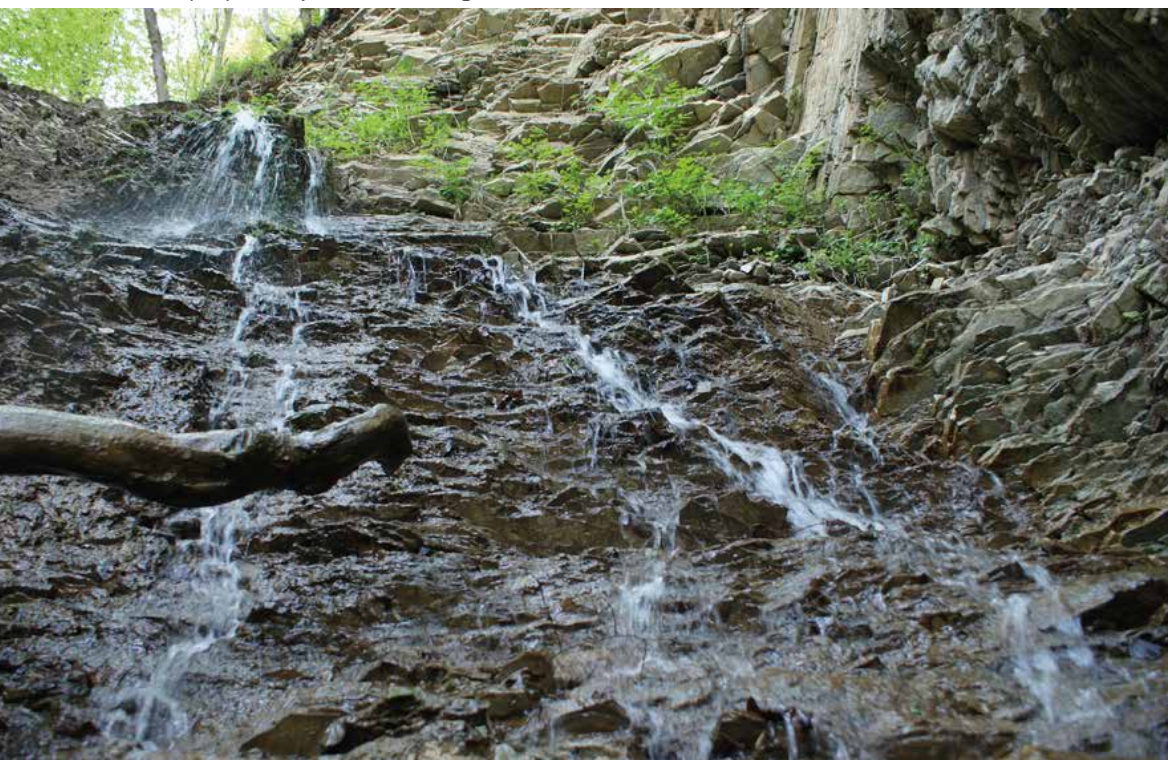
Kanion w Rybotyczach (gm. Fredropol) - zwany lokalnie „wodospadem”, profil denudacyjny na prawym brzegu rzeki Wiar, założony w marglach krzemionkowych z czynnym osuwiskiem i wodospadem.

Krzczkowski Mur (gm. Krasieczyn) - odsłonięcie w kształcie litery L, tworzone przez margle krzemionkowe. Skała rozpada się na gruz o ostrych krawędziach.

Wodospad w Cisowej (gm. Krasieczyn) - malowniczy wodospad o wysokości 2m i szerokości 3m. Usytuowany jest na potoku Cisowa, a nachylenie warstw skalnych wynosi ok 40%.

Zlepieńce z Dubnika (gm. Fredropol) - odsłonięcie wypreparowane ze zlepieńców dubnickich i piaskowców dolnomiocenińskiej molasy. Tworzy czołowy próg de-

Kanion w Rybotyczach (fot. Ewelina Krupa)

Krzczkowski Mur (fot. Ewelina Krupa)

nudacyjny krawędzi Karpat. Nachylenie warstw skalnych ok. 80°.

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego istnieje również forma ochrony przyrody, której celem jest zachowanie pozostałości ekosystemów dla utrzymania różnorodności biologicznej. Są to użytki ekologiczne o łącznej powierzchni 121,15 ha, stanowiące w sumie 23 kompleksy o różnym charakterze: kępy drzew i krzewów, torfowisk, płatów nieużytkowanej roślinności, bagien, muraw kserotermicznych oraz stanowisk rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt. Do najciekawszych na tym terenie należą:

Użytek ekologiczny „Borysławka” (gm. Fredropol) - murawa kserotermiczna i kępy krzewów

Fragment zlepieńców z Dubnika (fot. Ewelina Krupa)

Użytek ekologiczny „Roztoka” (gm. Bircza) - halizna

Zespół Użytków Ekologicznych „Krajna” (gm. Bircza) - płaty nieużytkowanej roślinności i bagno

Zespół Użytków Ekologicznych „Lipa” (gm. Bircza) - płaty nieużytkowanej roślinności, bagno, zbiorniki wodne oraz kępy drzew i krzewów

Zespół Użytków Ekologicznych „Paprotno” (gm. Fredropol) - płaty nieużytkowanej roślinności, bagno

Zespół Użytków Ekologicznych „Rybotycze” (gm. Fredropol) - płaty nieużytkowanej roślinności, murawa kserotermiczna, kępy krzewów.

MURAWY KSEROTERMICZNE

Murawy kserotermiczne to ciepłolubne zbiorowiska trawiaste o charakte-

rze stepowym, będące bardzo cennymi zbiorowiskami, zwiększającymi różnorodność biologiczną ekosystemów. Ich występowanie zależy od czynników klimatycznych, glebowych, ekspozycyjnych oraz antropogenicznych.

Pogórze Przemyskie, z racji panujących tu sprzyjających warunków, jest miejscem występowania dobrze wykształconych muraw kserotermicznych. Usytuowane są one głównie na słonecznych zboczach wzgórz, wąwozów i dolin rzecznych, a cechuje je unikalny oraz bogaty skład florystyczny. Są one ostoją wielu rzadkich i zagrożonych gatunków, a ponadto posiadają znaczne wartości estetyczne (są jednymi z najbardziej barwnych zbiorowisk łąkowych w naszym kraju). Należy również wspomnieć, że murawy kserotermiczne wykazują duże bogactwo gatunków owadów zapylających,

w tym również podlegających ochronie ścisłej. Murawy kserotermiczne należą obecnie do ekosystemów poważnie zagrożonych z powodu znacznego ich rozproszenia, ograniczonego zasięgu przestrzennego oraz zaniku kształtujących je antropogenicznych czynników, tj. wypasu czy koszenia. Ze względu na swoją wartość zostały uznane za jedne z najcenniejszych typów siedlisk w sieci Natura 2000.

Na terenie Parku Krajobrazowego Pogórze Przemyskie zachowało się sporo tych malowniczych zbiorowisk trawiastych. Podczas wędrówek natknąć się na nie możemy m.in. w miejscowościach: Dubnik w pobliżu Sierakość, Huwniki, Kopyśno, Makowa (z bardzo rzadkim zawilcem wielokwiatowym), Posada Rybotycka, Rybotycze.

Murawa kserotermiczna w Rybotyczach (fot. Ewelina Krupa)

Zawilec wielokwiatowy - murawa kserotermiczna w Makowej (fot. Ewelina Krupa)

3. HISTORIA REGIONU

Najdawniejsze ślady pobytu człowieka na terenie Pogórza Przemyskiego pochodzą z epoki kamiennej (30 000 p.n.e). Odkryto je w miejscowościach Nehrybka, Pikulice, Przemyśl i Sierakośce. Ponadto ślady osadnictwa zostały odnalezione w Kłokowicach, Kruhelu Wielkim, Podbukowinie, najprawdopodobniej pochodzą z mezolitu (7000-4500 p.n.e.). Jednym z najważniejszych odkryć jest osada w Kormanicach (neolit, 4500-1700 p.n.e.), tutaj bowiem znaleziono pozostałości domów o słupowej konstrukcji oraz liczne ceramiki, narzędzia krzemienne oraz kamienne.

Kolejne epoki przyniosły znaczny rozwój osadnictwa i kultury. Świadczą o tym liczne znaleziska m.in. broni i ozdób. W Bachórze odkryto liczące ponad 800 grobów cmentarzysko z epoki brązu.

W pierwszych latach naszej ery na Pogórzu Przemyskim pojawiły się monety rzymskie, co świadczy o rozwoju kontaktów handlowych. Zostały one odnalezione m.in. w Dubiecku, Pikulicach i Przemyślu. Z kolei od IV w. do około połowy V w. miał miejsce zanik osadnictwa, prawdopodobnie wynikający z otwarcia granic upadającego Cesarstwa Rzymskiego, jednak, jak wskazują badacze, już na początku VI wieku działalność osady targowej w Przemyślu została wznowiona.

W XII w. na Pogórzu zaczęły pojawiać się grody, a w ich pobliżu otwarte osady, które lokowane były głównie na grzbietach wzgórz, blisko umocnień, takich jak Kopysno, Paclaw i Gruszowa lub

w dolinach rzek - Huwniki, Krzywca, Rybotycze, Sierakośce.

Wiek XV, XVI i XVII to czas regularnych najazdów na południowo-wschodnią Polskę. Turcy i Tatarzy pustoszyli okoliczne miejscowości oraz podpalali dwory. Również zwaśnione rody szlacheckie, w tym samym okresie, toczyły ze sobą częste spory, czego skutkiem były ogromne zniszczenia, a wielu ludzi straciło życie. W związku z takimi sytuacjami na Pogórzu Przemyskim zaczęła pojawiać się architektura obronna. Do dziś zachował się dwór obronny w Sierakoścach cerkiew obronna w Posadzie Rybotyckiej czy ruiny obronnego zamku w Kormanicach.

Kolejne znaczące wydarzenia to utrata niepodległości w 1772 r. i przejście ziem Pogórza pod rządy austriackie, a następnie zniesienie pańszczyzny w całej Galicji (1848r.), na pamiątkę czego stawiano dziękczynne kapliczki i krzyże, z których część zachowała się do dziś.

W drugiej połowie XIX w. rozpoczęto budowę Twierdzy Przemyśl. Kontynuowano ją aż do wybuchu I wojny światowej. Na wzgórzach wokół Przemyśla pojawiły się dwa pierścienie fortyfikacji, złożone z kilkudziesięciu fortów. Do dziś przetrwało kilkanaście z nich.

W roku 1918 nastąpił konflikt polsko-ukraiński. Ukraińcy dążyli do utworzenia ze wschodniej części Galicji oraz ziem przyległych do niej niepodległego państwa ukraińskiego. W konsekwencji na terenie tym toczono wiele walk, o charakterze wojny domowej, co spowodowało wzajemne wrogie nastawienie na następne lata.

II wojna światowa oprócz krwawych starć i podziałów ziemi przemyskiej przyniosła masowe wysiedlenia ludności na wschód. Większość Ukraińców

zmuszona była opuścić Pogórze Przemyskie w ramach umowy o wymianie ludności podpisanej w 1944 roku przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego oraz władze USRR. Następnym etapem wysiedleń nastąpił w 1947 roku w ramach Akcji „Wisła”. Skutkiem tych działań było całkowite opustoszenie wielu wsi, z których część została w całości spalo-

na, a inne straciły sporo zabudowań. Dziś jedynym dowodem tamtejszego życia są w niektórych rejonach Pogórza Przemyskiego zdziczałe sady i zarośnięte studnie. Czasami jeszcze natknąć się można na resztki murów, wałce się piwnice oraz zapomniane cmentarze. Do takich miejscowości należą m.in: Arłamów, Borysławka, Grąziowa, Jamna Dolna, Jamna Górna, Kopysno, Kwaszenina, Łomna, Paportno.

Droga z nieistniejącej już wsi Borysławka w kierunku Rybotycz (fot. Ewelina Krupa)

4. ZABYTKI SAKRALNE

Pogórze Przemyskie wyróżnia się wielonarodowym dziedzictwem kulturowym. Bogata historia uczyniła z tego regionu krainę licznych zabytków. Tu przeplatają się ślady kultury Rusinów, Żydów i Niemców. Niewątpliwie największe bogactwo, zwłaszcza sakralne, pozostało po mieszkańcach narodowości ukraińskiej. Są to głównie cerkwie murowane i drewniane, budowane w różnych systemach. Część z nich przetrwała do dziś w nie najlepszym stanie, inne z kolei zostały przekształcone na kościoły. Jednak większość zachowała swój majestat i warta jest zwiedzenia.

CERKWIE

W granicach parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego znajduje się 8 cerkwi drewnianych. Do najlepiej zachowanych należą cerkwie w Jaworniku Ruskim, Rudawce, Piątkowej, Lipie i Koniuszy.

Grekokatolicka cerkiew w **Babicach pw. Zaśnięcia Bogurodzicy** (gmina Krzywca) pochodzi z 1839 roku. Kon-

Cerkiew w Babicach (fot. Dariusz Kozik)

strukcja zrębowa, dach jednokalenicowy ze zwieńczeniem w formie wieżyczki, wewnątrz zachowana polichromia, obok drewniana dzwonnica. Usytuowana na szczycie nadszańskej skarpy, 25 km od Przemysła (N 49°45'00.4" E 22°28'30.2").

Grekokatolicka cerkiew **pw. św. Szymona Słupnika** (w **nieistniejącej już wsi Chyrzynka**) (gmina Krzywca) została zbudowana w 1857 roku. Jest to obiekt o budowie zrębowej, z trzema baniastymi zwieńczeniami i zachowaną wewnątrz ozdobną polichromią. Obok usytuowana murowana dzwonnica z 1911 roku. Cerkiew dotychczas popadająca w ruinę obecnie jest poddana gruntownemu remontowi. Położona na niewielkim wzniesieniu, nieopodal wsi Chyrzyna, niecałe 25 km od Przemysła. Dojazd drogą śródpolną, znajdująca się 1 km przed Chyrzyną (N 49°46'38.3" E 22°32'47.4").

Cerkiew w Chyrzynce (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Jaworniku Ruskim pw. św. Dymitra** (gmina Bircza) pochodzi z 1882 roku, posiada trzy baniaste hełmy, a wewnątrz zachowała się polichromia oraz niekompletny ikonostas. W pobliżu znajduje się dzwonnica, służąca jednocześnie jako brama wej-

ściowa, a także pozostałości cmentarza. Cerkiew usytuowana jest tuż przy drodze, 47 km od Przemysła (N 49°43'53.4" E 22°18'50.9").

Cerkiew w Jaworniku Ruskim (fot. Maciej Sebastianka)

Grekokatolicka cerkiew w **Koniuszy pw. Złożenia Szat Matki Bożej** (gmina Fredropol) pochodząca z początku XIX wieku, obecnie służy jako kościół. W pobliżu znajduje się częściowo zachowany cmentarz. Cerkiew dwudzielna z niewielkim baniastym zwieńczeniem. Położona na lekkim wzniesieniu, 20 km od Przemysła, widoczna z głównej drogi (N 49°41'06.1" E 22°41'22.0").

Cerkiew w Koniuszy (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Kotowie pw. św. Anny** (gmina Bircza) została zbudowana w 1923 roku na planie krzyża, z centralną kopułą. Cerkiew przez wiele lat popadała w ruinę, obecnie podlega gruntownemu remontowi. W pobliżu znajdują się pozostałości cmentarza. Zlokalizowana blisko drogi, 38 km od Przemysła (N 49°43'53.1" E 22°24'49.8").

Cerkiew w Kotowie (fot. Maciej Sebastianka)

Grekokatolicka cerkiew w **Lipie pw. św. Paraksewii** (gmina Bircza) została zbudowana w 1830 roku. Posiada konstrukcję zrębową oraz trzy baniaste hełmy. Wewnątrz zachowała się część oryginalnego wyposażenia. W pobliżu znajduje się murowana dzwonnica oraz murowana kaplica grobowa, obie z XIX wieku. Cer-

Cerkiew w Lipie (fot. Maciej Sebastianka)

kiew położona jest na niewielkim wzniesieniu przy drodze, 42 km od Przemyśla (N 49°41'55.9" E 22°22'42.7").

Grekokatolicka cerkiew w **Piątkowej pw. św. Dymitra** (gmina Dubiecko) pochodząca z 1732 roku posiada konstrukcję zrębową z trzema zwieńczeniami, wewnątrz brak wyposażenia. Cerkiew położona jest 46 km od Przemyśla, z dala od wsi, dotrzeć do niej można utwardzoną drogą leśną (N 49°45'27.5" E 22°22'43.1").

Cerkiew w Piątkowej (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Rudawce pw. św. Sawy** (gmina Bircza) powstała w XVIII wieku. Jest to cerkiew jednoprzestrzenna ze szkieletową wieżą nad wejściem. Obecnie użytkowana jako kościół.

Cerkiew w Rudawce (fot. Dariusz Kozik)

Położona jest w środku wsi, w pobliżu drogi, na niewielkim wzniesieniu, 34 km od Przemyśla (N 49°42'34.8" E 22°26'48.2").

Cerkwi murowanych na tym terenie do dziś zachowało się 12. Niewątpliwie najcenniejszą jest pochodząca z XV w. cerkiew w **Posadzie Rybotyckiej pw. św. Onufrego** (gmina Fredropol). Początkowo była to cerkiew prawosławna, a następnie grekokatolicka. Jest to obiekt typu obronnego, z zachowanymi malowidłami ściennymi, bez wyposażenia wewnątrz. Cerkiew malowniczo położona na niewielkim wzgórzu w pobliżu rzeki Wiar, przy głównej drodze, 30 km od Przemyśla (N 49°39'56.8" E 22°36'03.5").

Cerkiew w Posadzie Rybotyckiej
Wnętrze cerkwi w Posadzie Rybotyckiej
(fot. Ewelina Krupa)

Grekokatolicka cerkiew w **Brylińcach pw. św. Wasyla Wielkiego** (gmina Fredropol) wzniesiona w 1929 roku na planie krzyża. Trójdzielna, z kopułą położoną centralnie. W pobliżu murowana dzwonnica i cmentarz żołnierski z I wojny światowej. Obecnie cerkiew służy jako kościół. Położona jest w centrum wsi na wzgórzu, 15 km od Przemyśla (N 49°42'36.9" E 22°39'14.2").

Cerkiew w Brylińcach (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Cholowicach pw. Cudu św. Michała Archanioła** (gmina Krasiczyn) powstała w 1897 roku. Trójdzielna, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie i dwiema przyległymi zakrytiami, zwieńczona dużą kopułą. Przy cer-

Cerkiew w Cholowicach (fot. Dariusz Kozik)

kwi znajduje się murowana dzwonnica, będąca jednocześnie bramą i pochodząca z lat 30-tych XX wieku. Podczas wojny cerkiew uległa znacznemu zniszczeniu. Odbudowano ją w latach 90-tych i przeznaczono na kościół rzymskokatolicki. Odległość od Przemyśla ok. 20 km (N 49°45'48.5" E 22°34'56.6").

Grekokatolicka cerkiew w **Huwnikach pw. Podwyższenia Krzyża Świętego** (gmina Fredropol) została wzniesiona w 1825 roku. Jednokalenicowy dach ze zwieńczeniem w formie wieżyczki z baniastym hełmem. Wewnątrz zachowana polichromia. Obok znajduje się murowana dzwonnica z tego samego okresu. Cerkiew położona na wzgórzu, przy końcu wsi, około 22 km od Przemyśla (N 49°39'18.7" E 22°41'29.8").

Cerkiew w Huwnikach (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Kopyśnie pw. Opieki NMP** (gmina Fredropol) pochodzi z 1821 roku. Jednoprzestrzenna, z dwuspadowym dachem zwieńczonym wieżyczką z baniastym hełmem. Wewnątrz zachowany kompletny ikonostas. W sąsiedztwie murowana dzwonnica oraz cmentarz ze starymi ukraińskimi

nagrobkami. Cerkiew położona w środkowej części niemal wymarłej wsi, około 30 km od Przemysła (dojazd z Rybotycz drogą utwardzoną) (N 49°40'59.3" E 22°38'19.5").

Cerkiew w Kopyśnie (fot. Ewelina Krupa)

Grekokatolicka cerkiew w **Korytnikach pw. św. Dymitra** (gmina Krasiczyn) wzniesiona została w 1886 r. Dwudzielna z dwuspadowym dachem i trzema wieżami. W pobliżu murowana dzwonnica. Cerkiew położona w centrum miejscowości, 13 km od Przemysła. Obecnie użytkowana jako kościół (N 49°47'04.9" E 22°38'05.2").

Cerkiew w Korytnikach (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Krzywczu pw. Narodzenia NMP** (gmina Krzywcz) zbudowana w 1911 roku, jest obiek-

tem trójdzielnym, zwieńczonym okazałą kopułą. Brak wyposażenia wewnątrz. Mimo, że jest nieużytkowana i popadająca w ruinę ciągle prezentuje się pięknie. Cerkiew znajduje się w centrum miejscowości, przy głównej drodze, 20 km od Przemysła (N 49°47'55.6" E 22°32'36.7").

Cerkiew w Krzywczu (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Malawie pw. św. Teodozego Pieczerskiego** (gmina Krasne) powstała prawdopodobnie w 1797 roku, natomiast pod koniec XIX wieku była przebudowana i odremontowana. Jest to cerkiew trójdzielna, z dachem posiadającym zwieńczenia w formie trzech baniastych hełmów. W latach 90-tych XX wieku cerkiew została ponownie

Cerkiew w Malawie (fot. Dariusz Kozik)

odremontowana oraz przeznaczona na kościół rzymskokatolicki. Cerkiew leżąca w pobliżu granicy Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Odległość od Przemysła ok. 80 km (N 49°40'47.7" E 22°24'31.3").

Grekokatolicka cerkiew w **Mielnowie pw. św. Michała Archanioła** (gmina Krasiczyn) zbudowana została w 1903 roku. Posiada dwuspadowy dach, zwieńczony kopułą oraz trójbocznie zamknięte prezbiterium. Obecnie użytkowana jest jako kościół. Odległość od Przemysła 17 km (N 49°45'34.1" E 22°36'24.5").

Cerkiew w Mielnowie (fot. Dariusz Kozik)

Grekokatolicka cerkiew w **Nowych Sadach pw. św. Jerzego Męczennika** (gmina Fredropol) powstała w połowie XVII wieku. Jest to obiekt o charakterze obronnym, jednoprzestrzenny, ze zwieńczeniem w formie baniastego hełmu i niewielką wieżą nad wejściem. Brak wyposażenia wewnątrz. Całość wzniesiona na średniowiecznym grodzisku. Nieopodal stary cmentarz. Cerkiew znajduje się w pobliżu drogi, około 22 km od Przemysła (N 49°38'00.0" E 22°44'32.3").

Cerkiew w Nowych Sadach (fot. Ewelina Krupa)

Grekokatolicka cerkiew w **Olszanych pw. św. Michała Archanioła** (gmina Krasiczyn) pochodzi z roku 1924 i położona jest na niewielkim wzniesieniu pośrodku wsi. Cerkiew trójdzielna z trzema baniastymi hełmami (dwa z nich nad zakrystiami). W pobliżu murowana dzwonnica. Obecnie cerkiew użytkowana jest jako kościół. Odległość od Przemysła 15 km (N 49°44'27.7" E 22°38'01.8").

Cerkiew w Olszanych (fot. Dariusz Kozik)

KOŚCIOŁY

Kościół w Bachórcu pw. św. Katarzyny (gmina Dubiecko) drewniany, powstał w 1763 roku, odrestaurowany najpierw w 1856 roku, a następnie w 1915. Trójnawowy, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, obok murowana dzwonnica pochodząca z początku XX wieku. Odległość od Przemyśla ok. 37 km (N 49°49'35.7" E 22°19'48.6").

Kościół w Bachórcu (fot. Maciej Sebastianka)

Kościół w Dylągowej pw. św. Zofii (gmina Dynów), neoromański, murowany, wzniesiony w latach 1905-1911, wewnątrz znajduje się XVIII-wieczny ołtarz,

Kościół w Dylągowej (fot. Dariusz Kozik)

pochodzący z poprzedniego, drewnianego kościoła. Odległość od Przemyśla ok. 8 km (N 49°47'12.0" E 22°17'50.0").

Kościół w Kalwarii Paclawskiej pw. Znalezienia Krzyża Św. (Zespół klasztorny OO. Franciszkanów) (gmina Fredropol) wraz z klasztorem, murowany, wzniesiony w drugiej poł. XVIII wieku, zniszczony w pożarze i odbudowany w 1878 roku, z murowaną dzwonnica i licznymi zabytkowymi kaplicami. Odległość od Przemyśla ok. 20 km (N 49°37'53.1" E 22°42'23.7").

Kościół w Kalwarii Paclawskiej (fot. Ewelina Krupa)

Kościół w Krasieczynie pw. św. Marcina (gmina Krasieczyn) wzniesiony w 1760 roku, murowany, późnobarokowy, z murowaną dzwonnica i ogrodzeniem z 1794

Kościół w Krasieczynie (fot. Dariusz Kozik)

roku. Odległość od Przemyśla ok. 10 km (N 49°46'38.2" E 22°39'04.4").

Kościół w Krzywczy pw. Narodzenia NMP (gmina Krzywczka) murowany, wzniesiony w 1625 roku, przebudowany w 1760 roku. W pobliżu późnobarokowa, murowana dzwonnica z końca XVIII w. Całość otoczona murowano-żelaznym ogrodzeniem. Kościół położony ok. 20 km od Przemyśla (N 49°47'54.5" E 22°32'45.9").

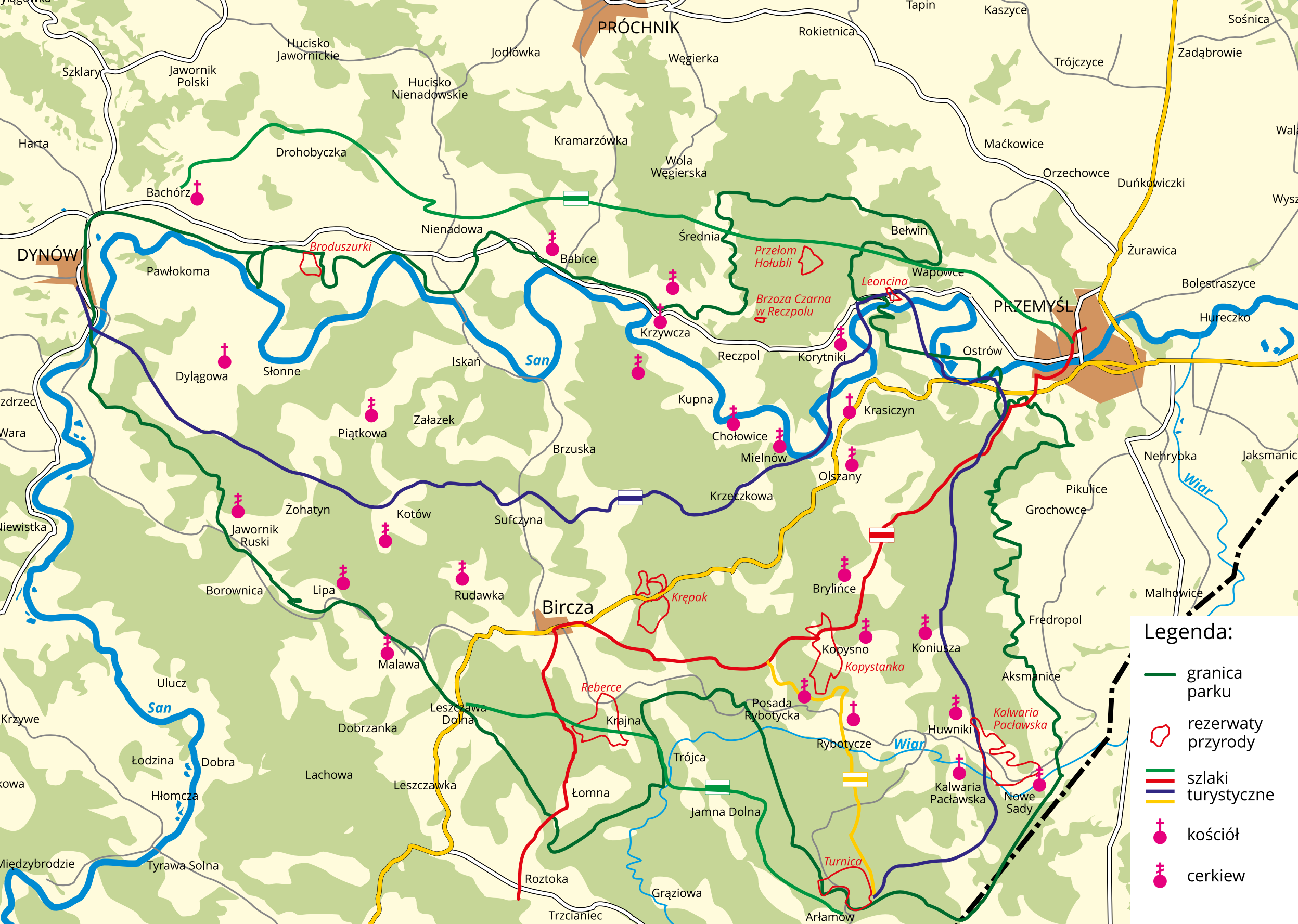
Kościół w Krzywczy (fot. Dariusz Kozik)

Kościół w Rybotyczach pw. św. Tomasza Apostoła (gmina Fredropol) wzniesiony został w 1868 roku. Do jego budowy

posłużył kamień pochodzący z rozbiórki pobliskiego zamku. Kościół otoczony kamiennym murem, w pobliżu murowana dzwonnica. Wewnątrz polichromia i obrazy z końca XIX wieku. Odległość od Przemyśla ok. 28 km (N 49°39'20.1" E 22°38'50.6").

Kościół w Rybotyczach (fot. Ewelina Krupa)

Legenda:

- granica parku
- ⬭ rezerваты przyrody
- szlaki
- turystyczne
- ⚡ kościół
- ⚡ cerkiew

5. PIESZE SZLAKI TURYSTYCZNE

Szlaki turystyczne prowadzą przez najciekawsze miejsca danego regionu. Wędrówkę nimi ułatwiają właściwe znakowania, czyli prostokąty o odpowiedniej kolorystyce, która wbrew pozorom nie oznacza stopnia trudności danego szlaku. Wyróżniamy cztery typy szlaków:

SZLAK CZERWONY - główny, prowadzący najczęściej przez najatrakcyjniejsze przyrodniczo i kulturowo miejsca w regionie

SZLAK NIEBIESKI - charakteryzujący się długą trasą, dający szczegółowy obraz walorów przyrodniczych i kulturowych regionu

SZLAK ZIELONY - prowadzący do ważnych lub charakterystycznych miejsc regionu

SZLAK ŻÓŁTY - szlak dojściowy lub łączący inne szlaki

SZLAK CZARNY - szlak dojściowy, charakteryzujący się krótkim odcinkiem do przejścia

Na terenie Parku Krajobrazowego Pogórze Przemyskie można znaleźć wszystkie powyższe rodzaje szlaków. Umożliwiają one dokładne poznanie tutejszej, wyjątkowej przyrody, poprzęplanej różnokulturowymi akcentami.

 SZLAK CZERWONY
PRZEMYŚL - SANOK

Swój początek bierze przy ul. Wągarta 3 w Przemysku, zmierzając dalej przez szczyt Kruhel, Wapielnica i Helicha, Rokszyce, Brylińce, szczyt Kopystanka, Posadę Rybotycką, Łodzinę Górną, szczyt Chomińskie, Birczę, Reberce, okolice wsi Łomna i w pobliżu Leszczawy Górnej przechodzi na teren Parku Krajobrazowego Gór Słonnych, biegnąc w stronę miasta Sanok.

*Okolice Posady Rybotyckiej –
przy wspólnym odcinku czerwonego szlaku pieszego
i niebieskiego szlaku rowerowego (fot. Ewelina Krupa)*

Szlak zapewnia nam możliwość przejścia przez najatrakcyjniejsze punkty Parku Krajobrazowego Pogórze Przemyskie. Jeszcze w Przemysku przechodzimy przez Wzgórze Zamkowe, punkt widokowy, z którego zobaczyć można panoramę doliny Sanu, następnie Park Zamkowy, szczyt Helicha, w pobliżu którego znajduje się Fort VI "Helicha". Mniej więcej w tym miejscu szlak czerwony biegnie tą samą trasą co szlak niebieski, rozwidlając się w pobliżu Rokszyce, i prowadzi dalej ku Brylińcom, gdzie na jednym ze wzgórz roztacza się widok na okazałej wielkości kościół, będący niegdyś cerkwią pw. św. Wasyla Wielkiego. Dalej, idąc na południe drogą polną przechodzimy przez las i dochodzimy do wyludnionej wsi Kopystanka, gdzie znajduje się cerkiew pw. Opieki NMP, a nieopodal niezalesiony szczyt „Kopystanka”, objęty ochroną rezerwatową. Kolejnym ważnym punktem jest wieś Posada Rybotycka, z najstarszą w Polsce murywaną cerkwią typu obronnego pw. św. Onufrego. Tutaj szlak czerwony łączy się z niebieskim szlakiem rowerowym, rozwidlają się dopiero w okolicach Łodzinie Górnej. Następny punkt to niezalesiony szczyt „Chomińskie”, z którego idąc dalej w kierunku zachodnim wkraczamy do miejscowości Bircza. Tutaj warto zatrzymać się przy dawnym pałacu Humnickich, a w pobliżu Rynku również przy imponujących rozmiarów dębie, który ustanowiony został pomnikiem przyrody. Następnie kierując się na południe docieramy do leśno-krajobrazowego rezerwatu Reberce, poniżej którego szlak czerwony łączy się z zielonym, aż do okolic Łomnej i znajdującej się tam ścieżki przyrodniczej „Las Medialny”. Dalej szlak biegnąc na południe przy Przełęczy nad Łomną (452 m n.p.m.) przechodzi na teren Parku Krajobrazowego Gór Słonnych.

SZLAK NIEBIESKI DYNÓW - USTRZYKI DOLNE

Szlak swój bieg rozpoczyna na Rynku w Dynowie i stąd w kierunku południowo-wschodnim wkracza na terytorium Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. W pobliżu miejscowości Bartkówka, szlak prowadzi do punktu widokowego, z którego roztacza się panorama m.in. na Dynów, dolinę Sanu i Bartkówkę. Kierując się nadal na południowy-wschód docieramy do masywu Kruszelnicy i górnego odcinka wsi Dylągowa. Dalej, idąc naprzemiennie drogą leśną i polną, przechodzimy przy kulminacji Kamienia Małego. Następnie schodzimy z masywu w kierunku wsi Piątkowa. Warto w tym miejscu zatrzymać się przy pochodzącej z I połowy XVIII w. drewnianej, greckokatolickiej cerkwi pw. św. Dymitra. Kolejny punkt to kulminacja zalesionej góry Bosaczka (455m n.p.m.), schodząc z której dotrzemy do widokowej łąki nad Kotowem. Tutaj warto zboczyć na chwilę ze szlaku i udać się w kierunku Kotowa do drewnianej, greckokatolickiej cerkwi pw. św. Anny. Powróciwszy na szlak podążamy drogą polną przez łąkę, która po pewnym czasie wprowadza nas do lasu i docieramy do kulminacji Piaskowa (470 m n.p.m.). Następnie kierujemy się w stronę drogi asfaltowej, po czym szlak wkracza na polną drogę i prowadzi m.in. przez las na grzbiet pasma Sufczyzny. Schodząc z pasma przechodzimy przez pola i łąki, aż do miejsca w którym roztacza się imponująca panorama na Dolinę Sanu i Pogórze Dynowskie, wzgórze Kamienna, Maciejówka, Hucisko, Piasek. Dalej drogą polną docieramy do wsi Huta Brzuska, leżącej nad potokiem Brzuska, przez który

przechodzimy, aby dostać się drogą polną na zalesiony wierzchołek góry Piasek (421 m n.p.m.). Idąc w kierunku wyższej kulminacji możemy podziwiać rozległą panoramę z widokiem m.in. na Krukową Górę, pasma Bziany, Wysokiego i Krztowa, Sufczyne, pasmo Kruszelnicy i Pogórze Dynowskie. Kolejny ważny punkt to leżący w pobliżu wsi Krzeczkowa, Krzeczowski Mur - odkrywka geologiczna na grzbiecie Kamienki. Aby do niego dotrzeć trzeba nieznacznie zboczyć ze szlaku. Powróciwszy na niego kierujemy się na Olszany, a następnie na Krasiczyn. Tutaj niewątpliwą atrakcją jest pochodzący z przełomu XVI i XVII w. zespół zamkowy Krasiczki. Tuż za Krasiczkiem szlak nieco wychodzi poza terytorium parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego i powraca w pobliżu schronów Linii Mołotowa. Dalej za Prałkowską Górą i Fortem VII „Prałkowce”, w okolicach szczytu Wapielnica szlak niebieski łączy się z czerwonym, rozwidlając się za szczytem Helicha. Od tego momentu szlak niebieski biegnie cały czas na północ, mijając okolice szczytu Sekulatyna, Przedszybenicze oraz Szybenica (497 m n.p.m.) gdzie z punktu widokowego roztacza się rozległa panorama fragmentu Pogórza Przemyskiego i Gór Sanocko-Turczańskich. Kolejno na szlaku mijamy miejscowość Koniusza (drewniana cerkiew z początku XIX w.), Gruszowa z punktem widokowym, Huwniki, a po przekroczeniu rzeki Wiar - Kalwaria Paclawska i Sanktuarium usytuowane na wzgórzu 465 m n.p.m. Tutaj warto zwrócić uwagę na położoną nieco wyżej wieś Paclaw i na jej unikalną zabudowę o przysłupowej konstrukcji. Po minięciu Paclawia kierujemy się dro-

Droga do Paportna od Strony Kalwarii Paclawskiej (fot. Ewelina Krupa)

gą gruntową w stronę Mandzochy - widokowego wzgórze (471 m n.p.m.), z którego zobaczyć można fragment Pogórza Przemyskiego oraz ukraińską część Gór Sanocko-Turczańskich. Następnie minawszy przełęcz, podążamy do Paportna - nieistniejącej już wsi, gdzie znajduje się częściowo zachowany cmentarz z kamiennymi nagrobkami. Droga wiodąca do tego miejsca dawniej była uczęszczanym gościńcem do Dobromila. Dalej idziemy Doliną Paportniańską w kierunku najwyższego szczytu na Pogórze Przemyskim - Suchego Obyczka (618 m n.p.m.). W tym punkcie szlak niebieski łączy się z żółtym i nieco dalej, w okolicach Przełęczu Pod Suchym Obyczem, kończy swój bieg na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego.

SZLAK ZIELONY PRZEMYŚL - BACHÓRZ

Szlak prowadzi przez północną część Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, biorąc swój początek w Przemyślu, przy ul. Waygarta 3. Dalej biegnie przez Lipowicę (Fort XVIII Lipowica), a w okolicach wzgórz Aszycówki krzyżuje się z czarnym szlakiem fortecznym. Stąd w kierunku zachodnim, przechodząc przez wieś Łętownia, wkracza na terytorium Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego i dociera kolejno do szczytów: Stojałów (376 m n.p.m.), Karczmarowa (408 m n.p.m.), Bukowy Garb (428 m n.p.m.), za którym to kończy się teren Parku a zaczyna się Przemysko-Dynowski Obszar Chronionego Krajobrazu. Szlak swój bieg kończy w Bachórze.

SZLAK ZIELONY
LESZCZAWA GÓRNA - JAMNA

Początek szlaku ma miejsce na samej granicy Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, w miejscowości Leszczawa Dolna, w pobliżu rzeki Stupnica i obierając kierunek południowo-wschodni biegnie do szczytu Ostra Kiczarka (487 m n.p.m.), a następnie przez dawny przysiółek Reberce, punkt widokowy nad Łomną (473 m n.p.m.), skąd zobaczyć można przełęcz nad Łomną, wierzchołek Krzemienia w Górach Sanocko-Turczańskich, Pasma Jamnej i Górę Sieniawską. Przed szczytem Ostra Kiczarka szlak zielony łączy się z czerwonym, a rozwidlają się w pobliżu Łomnej i „Lasu Medialnego” - ścieżki przyrodniczej, gdzie w 2004 roku m.in. dziennikarze z Polski, Ukrainy i Słowacji wspólnie posadzili las). Następnie szlak w okolicach szczytu Koziny (418 m n.p.m.) skręca ostro w prawo i biegnąc na południe przekracza granicę Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Dalej, na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych przechodzi przez wieś Grąziowa, szczyt Cień (531 m n.p.m.) i koniec swój osiąga przy szczycie Jamna (598 m n.p.m.)

SZLAK ŻÓŁTY
KOPYSTANKA - SUCHY OBYCZ

Szlak łącznikowy (łączy szlak czerwony z niebieskim), określane jako rybotycki, początek swój bierze na górze Kopystancie (541 m n.p.m.), która objęta jest ochroną rezerwatową. Roztacza się stąd piękny widok na okolicę, a nieopodal w głębi lasu zwanego „Grabnikiem” znajdują się pozostałości średniowiecznego grodziska. Poniżej Kopystanki szlak prze-

Kapliczka i buk pomnikowy przy drodze do Kopystanki (fot. Ewelina Krupa)

chodzi przez dawną wieś Kopystanka. Tutaj warto zatrzymać się przy murowanej cerkwi pw. Opieki NMP. Idąc dalej drogą polną docieramy do skraju lasu i przydrożnej kapliczki „pańszczyźnianej”, przy której rośnie imponujących rozmiarów buk, objęty ochroną pomnikową. Następnie krętą drogą gruntową schodzimy do wsi Rybotyckie - dawnego miasteczka, po którym utrzymała się małomiasteczkowa zabudowa z przełomu XIX i XX wieku. Niewątpliwą atrakcją przyrodniczą w pobliżu trasy szlaku jest będący stanowiskiem dokumentacyjnym - kanion, zwany również przez mieszkańców wodospadem. Aby dojść do niego należy w Rybo-

tyczkach przy sklepie spożywczym skierować się w boczną drogę, ku tzw. „Skale Machunika”. Powróciwszy ponownie na trasę szlaku zmierzamy w kierunku góry Kanasin (555 m n.p.m.), a następnie przed Doliną Niemiecką docieramy do Suchego Obycza (618 m n.p.m.) - najwyższego szczytu Pogórza Przemyskiego, gdzie szlak żółty, łącząc się z niebieskim, osiąga swój koniec.

Opis powyższych tras ma charakter jedynie orientacyjny, nie przedstawia szczegółowego przebiegu szlaków.

Widok na wieś Rybotyckie (fot. Łukasz Skalski)

6. ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE

„BOHYNIE”

przyrodniczo-historyczny szlak turystyczny szkolny, o długości ponad 7 km, położony w większości na terenie gminy Fredropol, początek szlaku ma miejsce przy szkole podstawowej, wytyczonych 8 przystanków:

1. Łąka położona u podnóża dwóch wzgórz, z której obserwować można krajobraz po stronie ukraińskiej, kalwaryjskie wieże Klasztoru OO. Franciszkanów. Jest to również dobre miejsce do obserwowania ptaków drapieżnych
2. Potok z brzegami porośniętymi lepiężnikiem różowym, a następnie leśna droga prowadząca do buczyny karpackiej (podgórskiej formy). Spotkać tu można kwitnący bluszcz pospolity, czosnek niedźwiedzi czy wawrzynek wilczełyko
3. Po przejściu przez buczynę karpacką można nieznacznie zejść ze szlaku, a następnie dojść do pozostałości szpitala polowego UPA. Następnie powróciwszy na szlak należy przejść przez głęboki jar. W tej okolicy obserwować można rzadkie gatunki grzybów oraz ptaków
4. Pozostałości grodziska z dobrze zachowanym systemem umocnień, składający się z podwójnego pierścienia, następnie idąc drogą przez las mijamy

okazałe kopce mrówek i docieramy do leszczynowych zarosli

5. Widoczna strefa ekotonowa - przejście między zbiorowiskiem łąkowym i leśnym, widok na fragment doliny Wiaru, Hyb, Kalwarię Paclawską i masyw Turnicy. Idąc dalej docieramy do ściany fliszu karpackiego
6. Wąwóz Bohynie z niewielkim strumieniem, gdzie obserwować można świat drobnych bezkręgowców, następnie przekroczymy brzeg wąwozu docieramy do asfaltowej drogi w pobliżu cerkwi w Huwnikach
7. Murowana cerkiew greckokatolicka, w pobliżu której znajduje się dwupiętrowa dzwonnica, następnie schodząc potokiem w kierunku rzeki Wiar mijamy XIX-wieczny dworek i docieramy do kamiennego kościoła z lat 20-tych

Ostatni przystanek ścieżki „Bohynie” - flisz wapienny (fot. Ewelina Krupa)

8. Brzeg rzeki Wiar w pobliżu Szkoły Podstawowej z imponującym odsłonięciem fliszu wapiennego.

„DOLINA HOŁUBLI”

ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza, znajdująca się na terenie gminy Przemysł, w miejscowości Hołubla (między Wapowcami i Korytnikami), obecnie w przebudowie, **planowane zakończenie remontu w 2016 r.**

„DO RALLA”

ścieżka przyrodniczo-kulturowa, o długości około 5 km, położona na gruntach gminy Krasieczyn, swój początek bierze przy moście nad rzeką San, wytyczonych 10 przystanków tematycznych:

1. Cmentarz żydowski (pozostałości kirkutu, zachowanych kilka macew oraz

ślady po nagrobkach)

2. Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasieczynie (punkt widokowy z panoramą doliny Sanu, Korytniki, Śliwnicę i Zespół Zamkowo-Parkowy)
3. Linia Mołotowa (pozostałości punktu oporu „Krasieczyn” zniszczonego przez Niemców w 1943 roku)
4. Mrowisko (możliwość obserwacji życia toczonego się przy kopcu mrówek).
5. Buczyna Karpacka (charakterystyczny dla Karpat zespół roślinności leśnej, gdzie króluje buk z jodłą)
6. Wawrzynek wilczełyko i lilia złotogłów, rosnące w pobliżu trasy gatunki chronione. Wawrzynek wilczełyko - silnie trujący i na różowo kwitnący krzew oraz lilia złotogłów - wysoka roślina cebulowa, kwitnąca na różowo-czerwono
7. Polana na skraju lasu „Kurpielówka”, pomnik konia Ralla (w pobliżu pozostawionej kopyta)

Zamek w Krasiczynie (fot. Ewelina Krupa)

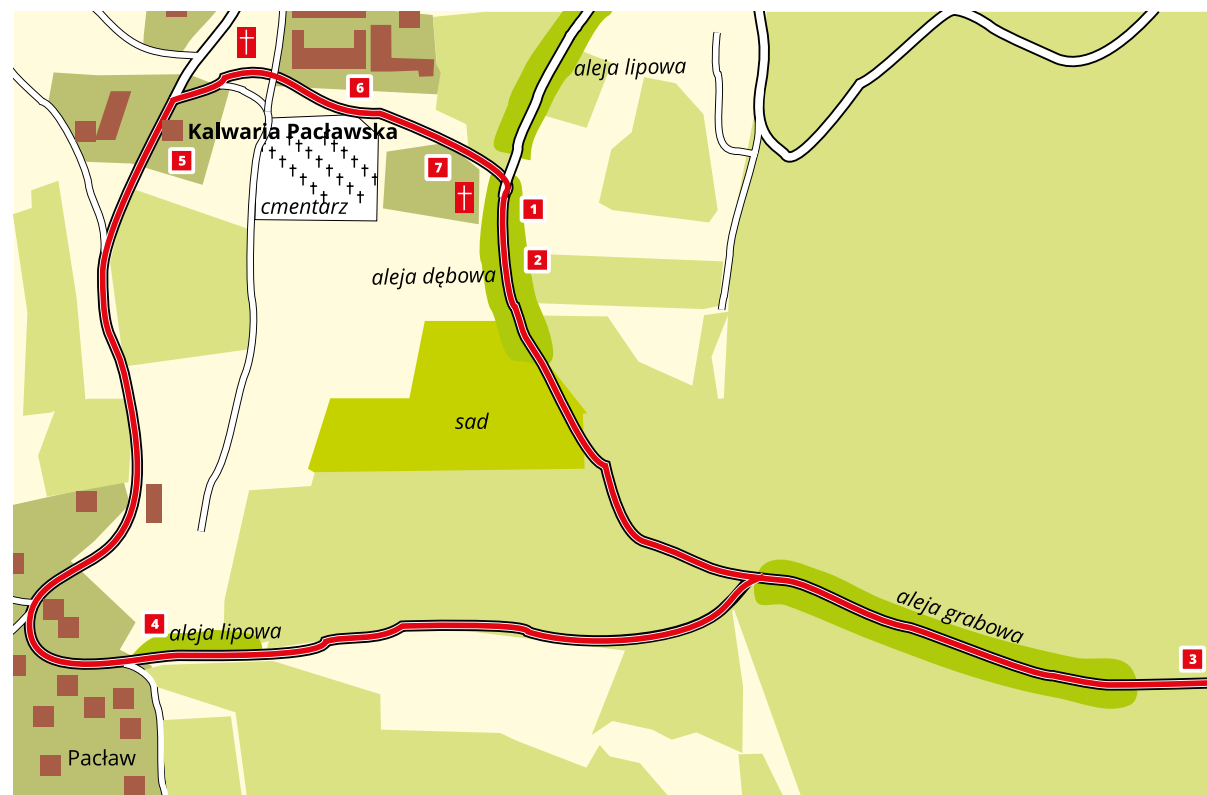
Panorama z wieży widokowej w Kalwarii Paclawskiej (fot. Ewelina Krupa)

- stałości stajni i domu zarządcy stajni zwanych przez miejscowych „Kurpielówką” znajduje się pomnik poświęcony ukochanemu koniowi ks. Sapielhy)
- 8. Aleja dębowa (fragment trasy z rosnącymi okazałymi dębami)
- 9. Szkółka leśna (należąca do Nadleśnictwa Krasiczyn szkółka leśna gdzie oprócz tradycyjnej metody uprawy polowej stosuje się uprawę w namiotach, skrzyniach oraz doniczkach)
- 10. Odkrywka geologiczna fliszu karpackiego, licząca około 150 metrów długości naprzemiennie ułożonych warstw skał osadowych, malowniczo ciągnąca się przy brzegu Sanu).

„KALWARIA PACŁAWSKA”

ścieżka historyczno-przyrodnicza, o długości około 2,5 km, położona na terenie gminy Fredropol, swój początek bierze przy wieży obserwacyjnej w Kalwarii Paclawskiej, wytyczonych 7 przystanków:

1. Wieża obserwacyjna, z której rozciąga się imponujący widok na okoliczne miejscowości polskie i ukraińskie; możliwość obserwowania ptaków drapieżnych
2. Aleja Dębowa zasadzona przez leśników w 2000 roku, pamiątkowy obelisk

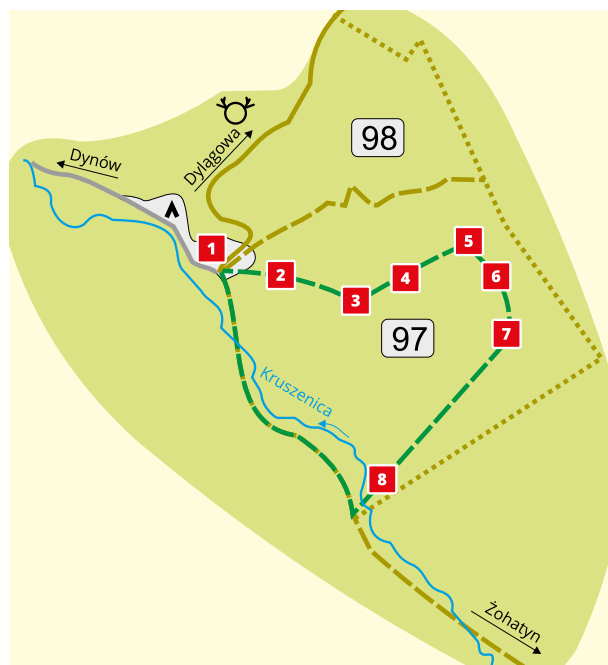

3. Grodzisko wczesnośredniowieczne, drewniana kaplica - pustelnia Św. Magdaleny
4. Oczyszczalnia ścieków kompleksu klasztorowego, opis procesu oczyszczania ścieków
5. Tablice informacyjne dotyczące okolicznej flory i fauny, miejsce na ognisko
6. Pozostałości kalwaryjskiej warowni przy klasztorze (z czasów A.M. Fredryzałożyciela Kalwarii)
7. Kaplica grobowa rodu Tyszkowskich, wybudowana na przełomie XIX i XX wieku w stylu neogotyckim.

„KOPANINY”

ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza, o długości około 3 km, zlokalizowana na terenie Nadleśnictwa Dynów, w pobliżu miejscowości Dąbrówka Starzeńska, początek ścieżki przy odkrywce geologicznej Nadleśnictwa, wytyczonych 9 przystanków:

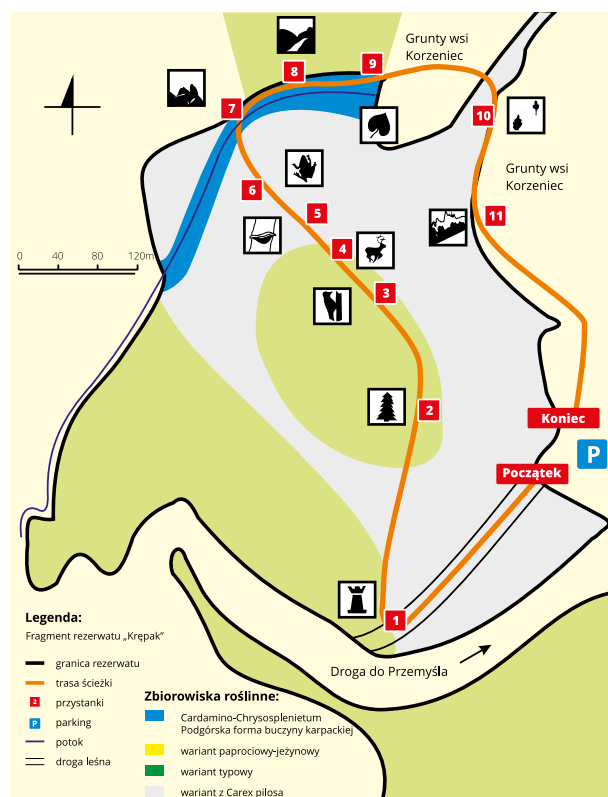
1. Odkrywka geologiczna flisz karpacki
2. Różnopiętrowy drzewostan jodłowy
3. Mikrosiedliska w lesie
4. Martwe drewno
5. Bogate lasy Pogórza
6. Bucznina karpacka
7. Ochrona lasu przed zwierzyną
8. Leśny potok
9. Drewno - surowiec niezwykły.

„KRĘPAK”

ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza, o długości 2 km, położona na terenie Nadleśnictwa Bircza, w miejscowości Korzeniec, w rezerwacie „Krępak”, początek ścieżki w pobliżu parkingu przy trasie Przemysł-Bircza, wytyczonych 11 przystanków:

1. Droga leśna, dawny trakt handlowy, łączący Przemysł z Sanokiem; podgórska forma buczyny karpackiej - dobrze widoczne warstwy lasu
2. Las jodłowo-bukowy, z naturalnym odnowieniem jodłowym; wawrzynek wilczełyko
3. Stromy brzeg wąwozu; możliwość obserwacji ptaków
4. Możliwość obserwacji fauny oraz śladów jej bytowania; lizawka, paśnik
5. Stadia rozkładu drzew; możliwość obserwacji drzew zainfekowanych i ob-

Wejście na ścieżkę „Krępak” (fot. Ewelina Krupa)

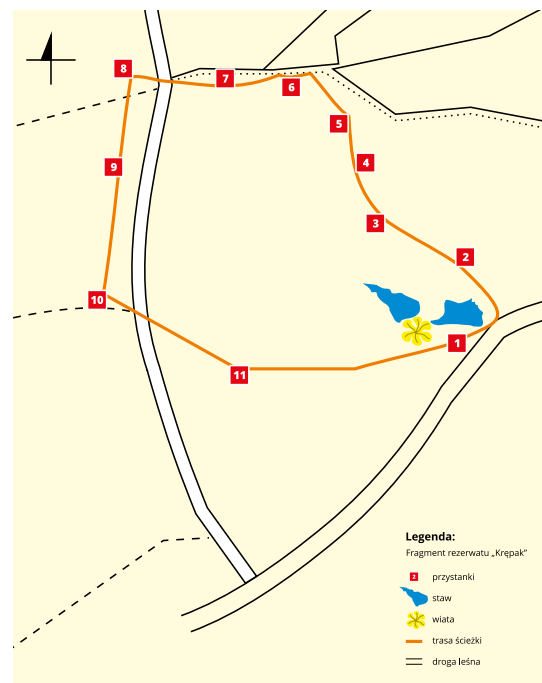
6. Dolina potoku, dająca możliwość obserwacji kumaka górskiego, traszki karpackiej i salamandry płamistej
7. Proces drażenia koryta przez potok; mchy i porosty
8. Proces erozji wodnej; stanowisko widłaka jałowcowatego; miejsce bytowania dzików i jeleni
9. Polanka w pobliżu potoku; miejsce na odpoczynek - stół i ławki
10. Podnóże stoku; proces sukcesji; zarośla śliwy tarniny - azyl dla ptaków i dzików
11. Strefa ekotonowa - przejście między lasem a łąką; odpoczynek przy stoliku i ławkach, możliwość rozpalenia ogniska.

„ŁOMNA”

ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza, o długości 2 km, przebiega przez nieistniejącą dziś wieś Łomna, w pobliżu rzeki Wiar, zlokalizowana na terenie Nadleśnictwa Bircza, początek ścieżki w pobliżu drogi leśnej (przy stawie), wytyczonych 11 przystanków tematycznych:

1. Łomna
2. Zalesianie gruntów porolnych-nieużytków
3. Ekoton
4. Nieleśne zbiorowiska roślinne
5. Sukcesja ekologiczna
6. Łowiectwo
7. Sosna zwyczajna
8. Ptaki owadożerne
9. Szkody pochodzące od zwierzyny leśnej

10. Jodła pospolita
11. Ptaki drapieżne.

„WINNE – PODBUKOWINA”

ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna, o długości około 1 km, położona w pobliżu Dubiecka, we wsi Bachórzec, w całości biegnąca przez rezerwat Broduszurki, początek ścieżki przy niewielkim wzniesieniu, wytyczonych 5 przystanków:

1. Doły po wydobywym torfie; zarośla wierzbowo-brzozowo-sosnowe; zbiorowisko roślin łąkowych
2. Drzewa i krzewy; roślinność bagienna; łąka trzęślicowa
3. Potorfie wypełnione wodą wraz z charakterystyczną roślinnością oraz płazami i gadami
4. Bór bagienny, dwa stawy
5. Możliwość obserwacji ptactwa wodnego.

Orlik krzyklíwy (fot. Łukasz Skalski)

Bagnio znpyszajne (fot. Ewelina Krupa)

7. POZOSTAŁE ATRAKCJE

ARBORETUM I ZAKŁAD FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH

tel. 16 671 64 25

Na północny-wschód od miasta Przemyśl znajduje się obszar 25 ha, bardzo szczególny ze względów przyrodniczych oraz historycznych. Podziwiać tu można wiekowe drzewa rodzimego oraz obcego pochodzenia, krzewy, rzadkie, zagrożone i ginące gatunki roślin, park oraz dwór, w którym mieści się Muzeum Przyrodnicze. Organizowane są tu liczne festiwale, warsztaty oraz konkursy.

Nieopodal Birczy znajduje się oddział bolestraszycyckiego arboretum – AR-

BORETUM CISOWA (283 ha), którego celem jest czynna ochrona flory krajowej oraz zabezpieczenie w warunkach ex i in situ różnorodności biologicznej. Jednocześnie prowadzi się tu badania nad wtórną sukcesją leśną w cyklach wieloletnich oraz utrzymuje kolekcje roślin ginących, rzadkich i zagrożonych, a także historycznych odmian drzew i krzewów owocowych, głównie jabłoni. Na terenie Arboretum Cisowa zlokalizowana jest ścieżka dydaktyczna „Dolina Cisowej”.

REZERWAT SZACHOWNICA W KRÓWNIKACH

Nieopodal granicy Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego znajduje

Muzeum Przyrodnicze w Arboretum w Bolestraszycach (fot. Ewelina Krupa)

Szachownica kostkowata (fot. Ewelina Krupa)

się stanowisko rzadkiej rośliny szachownicy kostkowej, które w roku 1974 zostało objęte ochroną rezerwatową. Jest to gatunek krytycznie zagrożony, a jego występowanie zanotowano zaledwie w kilku miejscach w Polsce. Jest to bylina cebulowa o dużych purpurowo brunatnych kwiatach, z charakterystyczną „szachownicą”.

MIASTO PRZEMYŚL

Wędrując po Parku Krajobrazowym Pogórza Przemyskiego obowiązkowo odwiedzić należy przepiękne miasto Przemyśl, położone tuż przy północno-wschodniej granicy Parku. Jest to jedno z najstarszych polskich miast, pełne zabytków, stromych uliczek i kościelnych wież. Tutaj też zaczyna się lub kończy

większość wędrowek po Pogórzu Przemyskim.

Najważniejsze punkty w mieście Przemyśl:

- Archikatedra greckokatolicka Sobór św. Jana Chrzciciela, ul. Katedralna 1
- Archikatedra rzymskokatolicka z wieżą katedralną (widokową), pl. Katedralny
- Kościół Franciszkanów pw. św. Marii Magdaleny, ul. Franciszkańska 2a
- Dworzec Kolejowy, ul. Plac Legionów 1
- Kopiec Tatarski, wjazd od ul. J. Słowackiego przy Cmentarzu Komunalnym Głównym
- Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej, pl. Berka Joselewicza 1, tel. 16 679 30 00
- Muzeum Historii Miasta Przemyśla, Rynek 9, tel. 678-65-01
- Muzeum Dzwonów i Fajek/Wieża Zegarowa, ul. Władycze 3, tel. 16 678 96 66
- Muzeum Archidiecezjalne, Plac Katedralny 2 i 3, tel. 16 678 27 92
- Przemyskie podziemia, wejście przy budynku Urzędu Miasta, ul. Rynek 1
- Rynek, pochyły rynek z kamiennym brukiem, zabytkowe kamienice, fontanna „Niedźwiadek”, pomniki: Adama Mickiewicza, Jana III Sobieskiego oraz pomnik - ławeczka Dobrego Wojaka Szwejka
- Stok narciarski/całoroczny tor saneczkowy, ul. Sanocka 4, tel. 16 675 50 49
- Zamek Kazimierzowski, Aleje XXV Polskiej Drużyny Strzeleckiej 1, tel. 16 678 50 61

Archikatedra greckokatolicka
(fot. Ewelina Krupa)

Widok na Archikatedrę rzymskokatolicką i wieżę katedralną
(fot. Ewelina Krupa)

Kościół franciszkański
(fot. Ewelina Krupa)

Muzeum dzwonów i fajek/wieża zegarowa
(fot. Ewelina Krupa)

Muzeum Archidiecezjalne w Przemyślu
(fot. Ewelina Krupa)

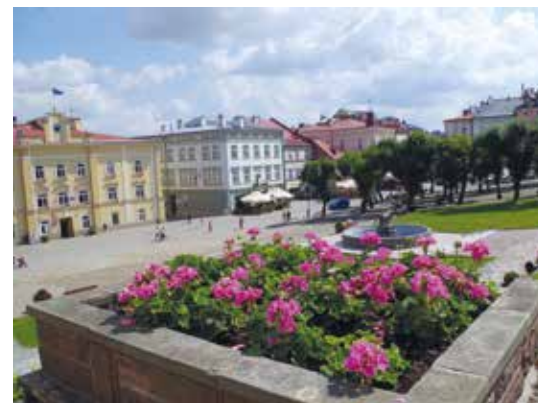
Wejście do przemyskich podziemi
(fot. Ewelina Krupa)

Dworzec Kolejowy w Przemyślu
(fot. Ewelina Krupa)

Widok z Kopca Tatarskiego
(fot. Ewelina Krupa)

Rynek w Przemyślu
(fot. Ewelina Krupa)

Zamek Kazimierzowski w Przemyślu
(fot. Ewelina Krupa)

Muzeum Ziemi Przemyskiej
(fot. Ewelina Krupa)

Muzeum Historii Miasta Przemyśla
(fot. Ewelina Krupa)

TWIERDZA PRZEMYŚL

Zespół obiektów obronnych, ulokowanych na wzgórzach wokół miasta Przemyśl, których budowa została rozpoczęta w połowie XIX wieku. Pomimo rewitalizacji prowadzonej w ostatnich latach, znaczna część obiektów pozostaje w złym stanie, jednak echo historii jest tu nadal żywe.

W skład jednej z największych twierdz nowożytnej Europy - Twierdzy

Przemyśl, wchodził fort pierścienia wewnętrznego oraz umocnienia zewnętrzne. Te forty, które zachowały się do dziś, malowniczo są wplecione w pogórzański krajobraz, a zwiedzanie ich umożliwia czarny szlak forteczny. W skład twierdzy Przemyśl wchodziły forty: Fort I – Siedliska, Fort II – Jaksmanice, Fort III – Łuczyce, Fort IV – Optyń, Fort V – Grochowce, Fort VI – Helicha w pobliżu Kruhela Wielkiego, Fort VII – Prałkowce, Fort VIII – Łętowia, Fort IX – Brunner w Ujkowicach, Fort

Fragment Fortu XIII – San Rideau w Bolestraszcach (fot. Ewelina Krupa)

X – Orzechowce, Fort XI – Duńkowiczki, Fort XII – Werner w Żurawicy, Fort XIII – San Rideau w Bolestraszcach, Fort XIV – Hurko, Fort XV – Borek w pobliżu Siedlisk.

LETNIE IMPREZY PLENEROWE

CZERWIEC

Noc Świętojańska w Arboretum Bolestraszyce – zwiedzanie ogrodu w godzinach nocnych połączone z plenerowym spektaklem – koncertem.

Święto fajki (Przemyśl) – zjazd miłośników fajek, turniej wolnego palenia fajki, występy kapel, prezentacja rękodzieła artystycznego.

LIPIEC

Noc na Iwana Kupały (Przemyśl) – prezentacja zespołów tanecznych i wokalnych m.in. z Polski i Ukrainy, koncert gwiazdy wieczoru, kramy z rękodziełem, atrakcje dla dzieci.

Manewry Szwejkowskie w Twierdzy Przemyśl (Przemyśl) – przemarsze regimentów szwejkowskich, Piknik Szwejkowski, jarmark, gry, konkursy.

Franciszkańskie Spotkanie Młodych (Kalwaria Paławska) – modlitewny zlot młodzieży, program obejmuje m.in.: rozmowy w grupach, Msze Święte, nabożeństwa tematyczne, spotkania z gośćmi specjalnymi, koncerty.

SIERPIEŃ

Wincentiada (Przemyśl) – dni patrona Miasta Przemyśla - Św. Wincentego, uliczne spektakle, msza święta i procesja ulicami miasta z relikwiami Św. Wincentego, jarmark, koncerty.

WRZESIEŃ

Dni dobrosąsiedztwa (Malhowice/Niżankowice) – dwudniowe otwarcie przejścia pieszego, połączone z imprezą plenerową, organizowaną w ramach Europejskich Dni Dobrosąsiedztwa, której celem jest jednoczenie lokalnej społeczności polsko-ukraińskiej; w programie jarmark rękodzieła, atrakcje dla dzieci, spektakle, koncerty.

Przemyskie Święto Ulic – impreza o charakterze promującym wybrane ulice, łączona z pokazami, turniejami, jarmarkami i koncertami.

8. LEGENDY REGIONALNE

CUDOWNE ŹRÓDEŁKO

Na górze Kopystance, nieopodal Rybotycz, w grabnickim lesie, jest studnia, a właściwie wyłożone drewnianą cembrowiną źródło. Woda w niej przeraźliwie jest zimna i idealnie czysta. Obok studzienki stoi stare bukowe drzewo, do którego przykuto łańcuchem garnuszek. Przechodniu, zaczerpnij wody ze studni, gdyż jest to woda cudowna!

Tam, na tym wzgórzu – powiadają w okolicznych wsiach – stał kiedyś, bardzo dawno temu, warowny zamek, a obok niego znajdowała się kaplica. Zamczysko zostało zniszczone, kaplica zaś zapadła się pod ziemię. Stary Ketner szedł raz tamtędy, a było to w dzień Wielkanocy. Zajrzał do studni i stanął jak skamieniały. Z dna dochodziły melodyjne dźwięki kościelnych dzwonów.

Gdy ochłonął nieco, zaczerpnął tej krystalicznej wody i sprzedawał ją potem, a kupowali wszyscy, którym oczy osłabły. Woda przywracała wzrok. Powiadają również, że kto słabował na nogi i chodzić nie mógł, jeżeli przez trzy niedziele pił wodę bezpośrednio ze studni, zaczynał biegać jak młody żrebak.

Byli też tacy w okolicy, co to z ludzi głuptaków robili, zrywali byle jakie zieliska i sprzedawali jako lekarstwo na różne choroby. A najlepiej szedł lek na miłość. Wystarczyło naparzyć zioła i wywar dać do wypicia osobie, o której względy się zabiegało. Ten lek, choć był najdroższy, miał największe powodzenie. Potrafiła go przygotować jednak tylko jedna kobieta z Rybotycz, ta co to podobno chowańca

trzymała, ale to już zupełnie inna historia.

JAK DIABEŁ SKŁÓCIŁ MAŁŻONKÓW

Było dobre małżeństwo, co nigdy się nie kłóciło ze sobą. Diabeł używał różnych sztuczek, żeby ich pokłócić, ale wszystko na nic. Jak już nie mógł patrzeć na to, że się tak kochają, namówił jedną kobietę we wsi, żeby podjudziła gospodynię, aby wzięła brzytwę i obcięła swemu chłopu wasy, to będzie ją więcej kochał, a chłopu powiedziała, że go żona chce zarznąć brzytwą. Tak ona i zrobiła. Jak chłop się dowiedział, że żona chce go zarznąć, najpierw nie uwierzył, ale potem pomyślał, że dobrze będzie się przekonać, czy to prawda. Położył się po robocie i udawał, że śpi. Ukradkiem otworzył oczy i zobaczył, że żona wzięła brzytwę i idzie na niego. Chłop myślał, że ona chce go zarznąć, więc się zerwał, złapał siekierę i zabił ją. Diabeł się cieszył, że mu się udało skusić chłopca.

Co było dalej sam jeden chłop tylko wie. W podobnych sytuacjach zalecamy jednak polubowne rozwiązywanie sporów małżeńskich. (Przyp.aut.)

O CZAROWNICACH I JAK SIĘ ICH POZBYĆ

Liczne były niegdyś w całych Karpatach, a w tym i na naszym Pogórzu, czarownice. W niektórych wioskach i po kilka się ich potrafiło zadomowić. Najczęściej ludzie oskarżali je o odbieranie krowom, często jedynym w ubogich gospodarstwach Bojków i Łemków, mleka, rzucanie uroków na dzieci, które nie wie-

dzieć czemu zaczynały nagle płakać i nie chciały spać w nocy. Od złego wzroku czarownicy nie byli wolni i dorośli. Często chłop na schwał, czy młoda krzepka dziewczyna, zapadła nagle na zdrowiu i dosłownie zaczęli bez widocznej przyczyny więdnąć w oczach. Przyczyną mogły być oczywiście jedynie czary.

Czarownice były zwykle rumiane na gębie, wzrok miały dziki i rozbiegane oczy, w które nikt nie mógł za długo patrzeć, każdego nawet najodważniejszego przechodził jakiś dziwny prąd pod wpływem wzroku wiedźmy. Trzy razy do roku można było je rozpoznać: w święto Błohowieszczenia (Zwiastowania), Jurija (św. Jana Chrzyciela, 24 czerwca) i Zniesienia (Wniebowstąpienia). W te dni bowiem mogły przemienić się w różne drobne zwierzęta – żaby, myszy, nietoperze, psy i szczególnie chętnie w koty, które jak wszyscy wiedzieli były podobnie jak i nietoperze diabelskimi stworami, w których ciele nieraz sam Belzebub obierał sobie mieszkanie. Zdarzało się też, że w święto Jurija biegały nago po porannej rosie wokół swojej wioski. Jeśli ktoś w jeden z tych trzech dni chciał unieszkodliwić czarownicę, należało postąpić następująco: przed stajnią stawiało się bronę zębami do góry, a samemu ukrywało się w stajni. Jeżeli przez bronę do stajni weszło jakieś zwierzę, należało je złapać, a jeszcze lepiej bić gdzie popadnie. Nazajutrz jeżeli spotkało się zranioną babę, od razu było wiadomo, że jest ona czarownicą, którą w nocy gospodarz obił srodze. Jeden chłop, czatując w ten sposób na czarownicę, zauważył żabę, gdy przez bronę wchodziła do stajni. Uderzył żabę siekierą i skaleczył ją w nos. Na

drugi dzień spotkał we wsi babę ze skaleczonym nosem i od razu poznał, że to czarownica, z którą miał w nocy do czynienia. Inny gospodarz spotkał babę, jak koło cerkwi na Kopyśni zbierała w cedzak rosę i mówiła „Biorę pożytek, ale nie wszystkim”. Złapał babę i zaprowadził do sołtysa, ten zaś odstawił ją do Dobromila do aresztu.

Jeżeli chłop znalazł w stajni żabę i chciał się dowiedzieć, która baba jest tą czarownicą, co przysłała żeby zczarować zwierzęta gospodarskie – krowie odebrać mleko, ochwacić konia albo spowodować, że ciężarne owce ronily jagnięta, wkładał żabę do wrzátka, kłując przy tym żabie nogę igłą. Czarownica, do której należała owa noga, przychodziła prosić o miłosierdzie, bo nie mogła znieść tych męk. Nieraz zdarzało się, że na własnej skórze ciężko odczuła skutki tych praktyk kobieta, która jako pierwsza w czasie tych praktyk magicznych weszła do chaty, przychodząc w odwiedziny, czy pożyczyc czego, nie miała zwykle szansy wytłumaczyć się, zanim gospodarze srodze jako rzekomą czarownicę ją obili.

Był też inny sposób zwabienia czarownic, które jak sądzono domownikom, czy w gospodarstwie szkody robiły. Należało wziąć dwa grządziele od pługą i rozgrzać je do czerwoności, a potem położyć na środku izby, albo na boisku i polewać mlekiem. Wtedy czarownica, która była coś winna temu domowi, czuła pieczenie koło serca tak wielkie, iż przychodziła prosić o zmiłowanie.

Nie zalecamy wykorzystywania powyższych sposobów tępienia czarownic. Prawdopodobnie już wszystkie zostały wytępione, a ponadto, o czym na

pewno wszyscy wiedzą, nie należy czynić zwierzętom krzywdy (Przyp. aut.)

PRZEKLĘTA PANI TYSZKOWSKA

Na Kalwarii Paclawskiej za klasztorem na cmentarzu znajduje się ciekawa neogotycka kaplica grobowa rodziny Tyszkowskich, dawnych właścicieli okolicznych włości. W podziemiach wśród swych bliskich spoczęła również dziewczeczka Tyszkowska, którą ludzie pamiętają do dnia dzisiejszego jako wyklętą. Niejeden zapuszcza się w podziemia aby na własne oczy przekonać się, że rzeczywiście doczesne szczátki kobiety leżące jak i inne ciała w metalowej trumnie są wilgotne, a nieraz trumna pełna wody, choć wokoło jest całkiem sucho. W związku z tym starsi mieszkańcy Kalwarii i Paclawia do dziś opowiadają taką oto historię:

Na Kalwarii Paclawskiej corocznie odbywały się dwa główne odpusty, na Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny w połowie sierpnia i święto Podwyższenia Krzyża Św. 14 września. Zwłaszcza ten pierwszy, w związku z obecnością w kościele OO. Franciszkanów cudami słynącymi obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem, przyciągał wielkie tłumy pielgrzymów, przychodzących tu niejednokrotnie nawet ze Lwowa. Cała miejscowość wypełniała się wielobarwnym tłumem. Wśród pątników wielu było takich, którzy przyszli tu modlić się o zdrowie. Miejscowi gospodarze obawiając się zanieczyszczenia studni zamykali je w tym okresie zwykle na kłódki. Pielgrzymi zaopatrywali się w wodę w Wiarze, leśnych potoczkach, źródłkach, słynącej z uzdrawiającej

mocy studni w kaplicy, przy której wspomniano pobyt Pana Jezusa w ciemnicy. Oczywiście jeśli ktoś był w potrzebie nie odmawiano mu wody.

W czasie jednego z sierpniowych odpustów, w połowie XIX wieku do drzwi Tyszkowskich zapukała młoda kobieta niosąca na rękach chore, z wysoką gorączką dziecko. Prosiła o wodę dla córreczki, jako, że w upał nie miała już siły, po przejściu wielu kilometrów, zejść do Wiaru. Tyszkowska jednak stanowczo odmówiła, kazała też matce z dzieckiem natychmiast wynosić się z jej obejścia, grożąc, że poszczuje nieproszonych gości psem. Wychodząc rozgoryczona matka przeklęła nieżyczliwą dziewczeczkę, życząc jej aby po śmierci nie zabrakło jej wody. Jakos dziwnie wkrótce wody w studniach Tyszkowskich zaczęło ubywać, a latem nieraz musieli oni prosić sąsiadów o wsparcie. Po śmierci Tyszkowskiej jej trumna zaczęła wypełniać się w tajemniczy sposób wodą, którą wielokrotnie wylewano, zawsze jednak nie wiedzieć skąd w suchej kaplicy pojawiała się ona tylko w tej jednej trumnie. Zmiana miejsca ustawienia trumny nic również nie pomogła. Miejscowi wiedzą dobrze, że to przekleństwo matki.

9. KULINARNA PODRÓŻ PO POGÓRZU PRZEMYSKIM

Podróże w celu poznawania regionalnych smaków, tzw. gastroturystyka, są coraz popularniejsze, zarówno na świecie, jak i w Polsce. Pogórze Przemyskie to znakomity region do odkrywania nowych smaków. Tutejsza różnorodność kulinarna to scheda po dawnej wielo-

narodowości Kresowej Krainy. Niemal w każdej restauracji spotkać się można choćby z akcentem dawnej kuchni, jednak nie sposób wymienić wszystkie te miejsca. Zachęcamy do samodzielnych odkryć, a tych, którzy lubią planować zapraszamy do:

BACHÓRZ 16a
tel. 16 675 57 70

Karczma Pod Semaforem

drewniano-kamienna karczma wtopiona w krajobraz Pogórza Dynowskiego, wewnątrz wypełniona m.in. akcentami galicyjskimi. Regionalne specjały to: proziaki z masłem czosnkowym, żurek dynowski, barszcz czerwony wiejski z jajkiem, pierogi kresowe z kaszą gryczaną i grzybami.

BIRCZA
ul. Bieszczadzka 41
tel. 16 672 51 00

Karczma Forest

drewniana karczma, z wielkim piecem z kominkiem wewnątrz i motywami roślinnymi na ścianach. Wśród menu znajduje się wiele potraw z darami lasu.

DUBIECKO
ul. Zamkowa 1
tel. 16 651 10 58

Restauracja Zamkowa

zamek pochodzący z XVI wieku, otoczony pięknym i dobrze zachowanym ogrodem. Urozmaicone menu powinno zadowolić każdego gościa.

KRASICZYN 179
tel. 16 671 83 12

Restauracja Zamkowa

restauracja w podziemiach XVI wiecznego zamku, otoczonego, bogatym w gatunki drzew, parkiem. Do polecanych potraw należą: zupa solanka, zupa dworska, ziemniaczana zapiekanka.

PRZEMYŚL
ul. Puszkińska 18
tel. 16 67 88 444

C.K. Monarchia

restauracja wewnątrz secesyjnego budynku, urządzona przytulnie, w stylu cesarsko-królewskiej Galicji. Bogate menu zachęca do odkrywania smaków: bliny ziemniaczane, gołąbki galicyjskie, makaron z pomidorami jak dawniej, maczanka galicyjska, czosnkowa zupa Szwejka, barszcz kiszony z uszkami.

10. BAZA NOCLEGOWA

GMINA BIRCZA

Bircza 8
tel. 16 672 51 77
Helena Wilgucka

Nowa Wieś 9
tel. 16 672 61 20
Małgorzata Żydownik

Rudawka 19
tel. 16 672 56 56, 503 718 081
Pawlik Jan

GMINA DUBIECKO

Bachórzec 260
tel. 692 983 976
Gospodarstwo Agroturystyczne
Daraż Daniel

Dubiecko, ul. Rynek 1
tel. 16 651 19 15
"Bar Galicja" Jacek Hendzel

Łączki
tel. 16 651 24 70, 500 510 420
Ośrodek Rekreacyjno-Wczasowy
"Zielona Polana"

Słonne
tel. 604 470 946
Świetlica wiejska

Wybrzeże (dubieckie) 5A
tel. 889 216 116
Gospodarstwo Gościnne
Kaszyczka Bernarda

GMINA DYNÓW

Bachórz 111 a
tel. 16 652 30 12, 501 142 790
Gospodarstwo agroturystyczne
"Pod Bocianem" Tomasz Paściak

Bachórz 113
tel. 510 908 049
Gospodarstwo turystyczne
Apartament "Pod Garbem"
Marta Chrobak

Bachórz 251
Telefon: 16 652 30 87, 697 847 555
Gospodarstwo agroturystyczne
Gizela i Mateusz Szalajko

Dąbrówka Starzeńska 12
tel. 16 652 38 11, 16 732 41 05, 694 276 850
Gospodarstwo agroturystyczne
"Na Folwarku" Jan Ostafiński

Dylałowa 113
tel. 16 652 35 13, 721 646 680
Gospodarstwo agroturystyczne
"Drewniany Domek" Janina Cichocka

GMINA FREDROPOL

Huwniki 153a
tel. 16 671 95 85
Gospodarstwo Agroturystyczne
Stoczko Eleonora

Kalwaria Paclawska 40
tel. 16 671 95 55
Dom Pielgrzyma

Kalwaria Paclawska 41
tel. 16 671 95 69, 604 880 690
Agroturystyka Pod Wiśnia

Makowa 29
tel. 16 671 93 48
Stefania Zakrzacka

Rybotycze
tel. 607 140 419, 510 388 066
**Gospodarstwo Rybacko-Turystyczne
„Nad Potokiem”**

Rybotycze 62
tel. 16 671 94 13, 728 310 730
Jan Hrynda

GMINA KRASICZYN

Dybawka 5
tel. 16 677 42 13, 508 383 185
Agroturystyka Chrobak Robert

Dybawka 8
tel. 16 671 83 07, 668 575 026
Agroturystyka - Bogdan Tucki

Dybawka 22
tel. 16 671 84 37
Aleksandra i Michał Chrobak

Dybawka 23
tel. 16 671 84 24, 671 84 45
Motyl Elżbieta

Dybawka 45
tel. 16 671 84 26
Grażyna i Marian Demkiewicz

Dybawka 37
tel. 602 772 932
**Gospodarstwo Agroturystyczne
Stanisław Demkiewicz**

Krasiczyn 157
tel. 16 670 60 60
**Kompleks hotelowo-bankietowy
„Impresja Krasiczyn”**

Krasiczyn 179
tel. 16 671 8312
Zespół Zamkowo-Parkowy w Krasiczynie

Krasiczyn 183
tel. 600 967 287
Agroturystyka - „DOMEK NAD SANEM”

Zalesie 8A
tel. 600 289 960
Agroturystyka - „MODRYNA - RANCZO”

GMINA KRZYWCZA

Kupna 1 A
tel. 16 671 13 96
**Agroturystyka „LEŚNE RANCZO”
Bronisława Umławska**

GMINA PRZEMYŚL

Bełwin 5
tel. 16 671 00 59
Andrzej Guła

Przemyśl
ul. Waygerta 3
tel. 16 678 53 74

Wapowce 54
tel. 16 671 03 16
Janusz Jureczko

11. WAŻNE KONTAKTY

nr kierunkowy do Polski: +48
nr kierunkowy do Przemyśla: 16

Informacja PKP
z Polski: 19 757
z zagranicy: 00 48 22 39 19 757

Informacja PKS
ul. Czarnieckiego 4
tel. 16 678 54 35

**Biuro Turystyczne PTTK
Oddział im. M. Orłowicza**
Przemyśl, ul. Waygarta 3
tel. 16 678 53 74

Informacja Turystyczna
ul. Grodzka 1
tel. 16 675 21 64

**Informacja Turystyczna
„Stacja Przemyśl”**
Hol główny Dworca PKP w Przemyślu
PL. Legionów 1
tel. 16 675 23 33

**Punkt Informacji Turystycznej
w Przemyślu**
pl. Dominikański 3
tel. 16 678 50 54 (centrala Starostwo
Powiatowe w Przemyślu)

**Punkt Informacji Turystycznej
w Nowosiólkach Dydyńskich**
Nowosiółki Dydyńskie 4
(maj – wrzesień)
tel. 785 974 855

**Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej
Placówka Straży Granicznej
w Huwnikach**
tel. 16 679 22 00

**Przejście Graniczne w Medyce
Oddział Celny**
tel. 16 676 50 00

- Dz. U. z 2014r. poz. 1409. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin.
- Dz. U. z 2014r. poz. 1348. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 października 2011 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.
- Dziegielewska M. 2012: Rośliny chronione i rzadkie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Praca inżynierska. SGGW. Warszawa.
- Hop D. 2014: Szlaki turystyczne Ziemi Przemyskiej – przewodnik. Urząd Miejski w Przemyśle. Przemyśl.
- Hop D. 2009: Przemyśl i przyjeźdź. Urząd Miejski w Przemyśle. Przemyśl.
- Hop G. 2002: W czym tkwi atrakcyjność turystyczna Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Praca licencjacka. PWSZ. Jarosław.
- Krupa E. 2012: Charakterystyka wybranych płytów muraw kserotermicznych na przykładzie parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Praca magisterska. SGGW Warszawa.
- Krupa E. 2009: Zioła Pogórza Przemyskiego i ich właściwości lecznicze. Praca inżynierska. SGGW Warszawa.
- Kryciński S. 2007: Pogórze Przemyskie – przewodnik. Oficyna Wydawnicza „Rewasz”. Pruszków.
- Michniewscy A. i M., Duda-Gryc M. 2011: Cerkwie drewniane Karpat, Polska i Słowacja – przewodnik. Oficyna Wydawnicza „Rewasz”. Pruszków.
- Motak M. i in.: Przemyśl – miasto wyjątkowe. Urząd Miejski w Przemyśle. Przemyśl.
- Pragłowski P. 2003: Legendy, podania, opowieści Gminy Fredropol. Huwniki.
- Roman A. i in. 2011: Dolina Wiaru - ocalić od zapomnienia. Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Doliny Wiaru. Wojtkowa.
- Skowroński M. i in. 2002: Cerkwie Nadśania, Sanok-Przemyśl. Nowy Sącz.
- Stojak G. i in. 2011: Katalog zabytków nieruchomości Województwa Podkarpackiego. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie. Rzeszów.
- Zieliński K. 2012: Podkarpackie smaki. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia”. Rzeszów.

Źródła internetowe:

- dziedzictwoprzyrodnicze.pl
- etnopogorze.wordpress.com
- exploreprzemyskie.com
- kopysno.republika.pl
- miasto-przemysl.ugu.pl
- pogranicze.eu
- przewodnicyprzemysl.eu
- rzeszow.rdos.gov.pl
- toprzemysl.blox.pl
- wrotakarpat.com
- visit.przemysl.pl

